

POHLÁDY

VLASTIVEDNÝ SPRAVODAJCA

**Klub muzeálnej a galérijnej spoločnosti
Bytča**

Ročník VI.

Rok 2005

Číslo 2

Šest'desiate výročia (roky 1945 – 2005)

- Oslobodenie mesta a obcí okresu Veľká Bytča
- Dopady holokaustu z regiónu Bytčianska
- Ukončenie druhej svetovej vojny a víťazstva nad fašizmom

Venované

Z piety k mŕtvym, z úcty k živým
a pre poučenie tých, čo prichádzajú po nás

autori

Pokračovanie I. časti „Vypálené MAGÁLE v Petroviciach a ďalšie fašistické represie blízkeho okolia (vid'. roč. V., r. 2004, čísl. 1)

Šestdesiate výročia (roky 1945 – 2005)

V tomto roku (2005) občania Bytče pri príležitosti 60. výročia oslobodenia vtedajšieho mesta a obci okresu Veľká Bytča uctili si - *pri pamätnej tabuli obetiam druhej svetovej vojny umiestnenej na priečeli fasády Mestského úradu v Bytči a nadväzne v budove Národnej kultúrnej pamiatky renesančného objektu Sobášneho paláca* – udalosti vzťahujúce sa na:

- Oslobodenie mesta a obcí okresu Veľká Bytča
- Dopady holokaustu z regiónu Bytčianska
- Ukončenie druhej svetovej vojny a víťazstva nad fašizmom

Účastníci spomienkových osláv s pietou zaspomínali na tých, ktorí položili svoje životy na oltár vlasti na bojiskách druhej svetovej vojny, na tých, ktorí neprežili hrôzy v koncentračných táborech a fašistické represie na pokrokových občanov. Uctili si i tých niekoľkých, ktorí sa dožili a ktorým staroba postriebrila hlavy a ľarcha rokov poznačila ich chôdzu.

Spomínali na vlastencov – účastníkov národnoslobodzovacieho boja počas 2. svetovej vojny – zahraničných a povstaleckých vojakov, partizánov, ilegálnych pracovníkov, pomocníkov odboja a zvlášť na Červenoarmejcov z bývalého ZSSR a ich bojových spojencov, Československý armádny zbor a Rumunské vojská – osloboditeľov našej vlasti.

IN PACE CAUSAE ET MERITA SPECTANTUR,
UBI BELLUM INGRUAT,
INNOCENTES AC NOXII IUXTA CADUNT

(Tacitus)

(V mieri sa berú do úvahy viny i zásluhy,
kde však vypukne vojna,
tam padajú vedľa seba nevinní i previnilci)

Začítajme sa , starší zaspomínajme a mladší spoznávajme nedávnu historiu a najmä nezabúdajme....

Oslobodenie mesta a obcí okresu Veľká Bytča

Organizačné začlenenie oslobodzovacích armád ku vzťahu na región Bytčianska

Oslobodzovacie boje na území Slovenska s ich pokračovaním na Moravu a Čechy trvali od 9. septembra 1944 do 12. mája 1945 a spadali pod velenie 4. ukrajinského frontu generálplukovníka I. E. Petrova (od 26. októbra v hodnosti armádneho generála), ktorého od 26. marca 1945 vystriedal armádny generál A. I. Jeremenko. Členom vojenskej rady boli generálplukovník L. Z. Mechlis a generálmajor S. M. Novikov. Náčelníkom štábu bol generálporučík F. K. Korženevič a od 2. apríla 1945 generálplukovník L. M. Sandalov.

4. ukrajinskému frontu boli podriadené nasledujúce armádny s ich veliteľmi:

armády	velitelia	priestor pôsobenia
1. gardová armáda 9.9.1944 – 12.5.1945	Generálplukovník A. A. Grečko	mimo nášho regiónu
18. armáda 18.8.1944 – 12.5.1945 VČLENENÝ I. ČS. ARMÁDNY ZBOR	Generálporučík A. I. Gastulovič GENERÁL KLAPÁLEK	Kapušany, Chlmec, Trebišov, Prešov, S. N. Ves, Poprad, D. Kubín, Liptovský Mikuláš, Ružomberok, Žilina, VEĽKÁ BYTČA, POV. BYSTRICA, Čadca, Prostěrov, Vel. Opatovce
38. armáda 29.11.1944 – 12. 5.1945	Generálplukovník K. S. Moskalenko	mimo nášho regiónu
61. armáda 15.4.1945 – 12.5.1945	Generálplukovník P. A. Kuročkin	mimo nášho regiónu
8. letecká armáda 9.9.1944 – 12. 5. 1945	Generálporučík V. N. Ždanov	Východné, západné a SEVEROZÁPADNÉ SLOVENSKO, severná Morava, východné Čechy

Bojovou cestou k oslobodeniu mesta a obcí okresu Veľká Bytča

Ostravská operácia a oslobodenie územia na Slovensku po Malú Fatri

Z hľadiska vojnovej stratégie druhej svetovej vojny región Bytčianska zapadá do oslobodzovacích bojov Ostravskej operácie, ktorá začala 10. marca 1945 v šírke 140 km a trvala 57 dní. Oslobodzovacie jednotky za túto dobu postúpili do hĺbky nepriateľskej armády o 100 až 140 km. V priebehu operácie znova sa ocitli na československom území 1. gardová a 38. armáda 4. ukrajinského frontu a nová, frontu pridelená 60. armáda na Slovensko do priestoru Orava a Kysuce vstúpil 17. gardový strelecký zbor 38. armády.

Po boku sovietskych jednotiek – Červenoarmejcov – v ostravskom smere úspešne a statočne bojovali aj 1. čs. tanková brigáda v ZSSR a 1. čs. zmiešaná letecká divízia v ZSSR.

Na vývin operácie, najmä v jej záverečnej fáze, veľmi priaznivo zapôsobila skutočnosť, že sa 16. apríla 1945 začala Berlínska operácia.

Ostravská operácia mala veľký význam aj pre oslobodzovanie slovenského územia, ktorej súčasťou bol pomocný úder vedený 18. armádu na frontovom smere Ružomberok – Žilina – Veľká Bytča – Považská Bystrica s upriamením na prechod Javorníkmi na Moravu.

Začiatkom apríla 1945 už chýbal takmer len mesiac do konca druhej svetovej vojny. Na Západnom fronte už nemecké fašistické vojská viditeľne oslabili svoj odpor voči anglo-americkým vojskám. No na východnom fronte pokračovali ľažké boje, ktorých sa na teritóriu našej vlasti zúčastnili po boku už uvedených oslobodzujúcich sovietskych jednotiek i jednotky rumunskej armády a samozrejme aj príslušníci 1. čs. armádneho zboru.

Vojská 1. čs. armádneho zboru spolu s 24. sovietskou streleckou divíziou prenasledovali po oslobodení Liptovského Mikuláša nepriateľa pozdĺž Váhu na západ. Už od 5. apríla 3. a 4. brigáda čs. armádneho zboru prenikla do Ružomberka. V tom dni (bol vyhlásený i Košický vládny program) na návrh ministra národnej obrany novej košickej vlády – generála Ludvíka Svobodu – za veliteľa 1. čs. armádneho zboru bol ustanovený generál Karel Klapálek.

V nastávajúcich bojoch príslušníci čs. armádneho zboru po oslobodení Kraľovian na sútoku rozvodnej Oravy a Váhu (nemeckými vojakmi boli predtým zničené mosty cez obidve rieky) a nadvázne dôležitý železničný uzol Vrútky a cez

hrebene Veľkej Fatry smerom na Sklabinu a Martin sa 11. apríla spojili s jednotkami 18. rumunskej divízie postupujúcej na Martin z juhu.

Jednotky čs. armádneho zboru tak v priebehu šiestich dní neprestajných bojov ovládli a prekonali celý horský masív Veľkej Fatry, postúpili o viac ako 40 km na západ.

Boj o Malú Fatru bol bojom o osloboodenie okresných miest a obcí Žiliny, Veľkej Bytče, Považskej Bystrici a vstupu cez Javorníky na Moravu

Pred príslušníkmi 1 čs. armádneho zboru vyvstala veľmi ťažká prekážka – horský komplex Malej Fatry. Horský masív presahujúci výšku značne nad tisíc metrov bol zo strany postupu nesmierne strmý a značne členitý a prielom Váhu medzi Vrútkami a Strečnom dlhý 10 km bol mestami taký úzky, že sa pomedzi svahy vrezal Váh, hradská a železnica a navyše ho uzatváral železničný tunel pri Strečne. Strečňanským priesmykom prebiť sa , znamenalo ist' do náručia istej smrti.

Malá Fatra bola prekážkou v postupe na Žilinu a odtiaľ na Veľkú Bytču, Považskú Bystricu, Púchov – z miest odkiaľ viedli hlavné komunikácie na Moravu.

Generál Klapálek rozhodol viesť hlavný úder cez horské chrbty Malej Fatry. Najťažšia úloha pripadla 1. a 3. brigáde čs. armádneho zboru – mali zlikvidovať nepriateľa, ktorý si vybudoval obrannú líniu na horách Minčol (1364 m.n.m.), Grúň (1116 m.n.m.) a Polom (1069 m.n.m.). Štvrtá brigáda viedla úder cez Krížnu (1293 m.n.m.) smerom na Kunerád. Obranu mala zaujatú ustupujúca 320. nemecká divízia a niekoľko útvarov maďarských vojsk (u ktorých nastal rozklad a maďarskí vojaci prebiehali na československú stranu). Hitlerovci na uvedenú obrannú pozíciu mali osadené delá, minomety a guľomety. Pri Dubnej skale v kameňolome zriadili guľometné hniezda a v takmer kolmých svahoch Polomu si vytvorili umelé jaskyne, ktoré boli navzájom prepojené tunelmi. Popri tejto vybudovanej obrane, museli všetci velitelia od veliteľov čiat vyššie podpísat Hitlerov rozkaz, ktorým sa zaviazali splniť nariadenie zastreliť na mieste každého vojaka bez výnimky, ktorý by z bojovej pozície ustúpil bez rozkazu.

Bolo nesmierne ťažké zdolávať nemeckých vojakov z ich kamenných hniezd.

Čatár Vlček od 3. batérie s mieričom slobodníkom Martišom, príslušníci čs. armádneho zboru, presne mierenými ťažkými granátmi zneškodnili Nemcom viaceré guľometné hniezda na sutiny – čatár bol vyznamenaný medailou Za chrabrosť a Vlček Československým vojnovým krížom.

Súbežne s bojom príslušníkov čs. armádneho zboru na teritóriu Malej Fatry, prebojovával sa a postupoval sovietsky 17. gardový strelecký zbor zo severovýchodu v smere na Belú a Varín, teda do boku a tyla fašistických vojsk opevnených na Malej Fatre a 18. rumunská divízia postupovala smerom na Rajec.

Za takejto situácie už ráno 12. apríla 1945 z chodu, bez prípravy, napriek hlbokému snehu (snehová pokrývka dosahovala mocnosť 1,5 m a viac) a húževnatého odporu nemeckých vojsk, bojovníci 3. čs. brigády dosiahli Úplaz a východné svahy Polomu a Grúňa, 1. čsl. brigáda dosiahla Minčol a 4. čsl. brigáda zaujala pozíciu na líniu východne od Kunerádu a Kamennej Poruby. Bol to však iba zdanlivý úspech. Jednotky čsl. armádneho zboru sa ocitli vzdialené od svojich ľažkých zbraní a od tylu; chýbala munícia, potraviny, nastali ľažkosti so spojením a dokonca niektoré skupiny sa ocitli v obklúčení. Protiútoky odrážali so značným vypäťím síl.

Vlastnými silami k palebnému postaveniu na hrebeni Malej Fatry

V nasledujúci deň (13. apríla) začalo silne snežiť a pršať (podľa výškovej polohy) – terén bol čím ďalej neschodnejším. Revolučné národné výbory z Martina, Vrútok a okolitých obcí zmobilizovali miestnych dobrovoľných obyvateľov na pomoc bojujúcim jednotkám. Zabezpečila sa nepretržitá doprava potravín, municie koňmo i na chrbtoch ľudí priamo do bojových postavení. Na spiatočnej ceste znášali ranených na nosidlach. Občania sa podieľali i na preprave fažkých zbraní – diel a minometov. Veliteľ zboru generál Klapálek o tom zaznamenal: „Nikdy predtým som nevidel bezprostrednú spoluprácu obyvateľstva s vojskom v takom rozsahu a s takým zanietením. Neznámi ľudia sa tu čvachtali v snehovej kaši medzi vojakmi, dreli sa v pote do vysilenia, zjedli postojačky trochu jedla, ktoré si priniesli v kapse so sebou a zas fažali trámy, páčili karneň, skopávali krompáčmi svah, lopatami odhadzovali fažkú mokrú hlinu, bez hocijakého reptania a hnevú, v štvavom ponáhľaní, sotva si utreli kropaje potu z čiel. Ked' práca pokročila, mnohí sa už ani na noc nevracali domov, ale zostávali medzi vojakmi, prespávali v ich skromných noclažištach, stravovali sa s nimi.... Nielen, že tito občania stavali a udržiavalí cestu, oni vynášali na ramenách granáty a míny k palebným postaveniam a dolu znášali ranených, bolo treba ôsmich mužov na jednu nosítka bez pomoci týchto občanov by bol nás boj na Malej Fatre fažko pomysliteľný....“

Bol to prejav vlastenectva, bola to odozva proti fašistickej svojvôli, bola to túžba po víťazstve – slobode. Ved' len v prvých troch kilometroch presunu bolo nutné prekonáť prevýšenie viac ako 700 m – na mnohých miestach s 30° stúpaním. Do konca 17. apríla bolo prisunutých na hrebene (dokonca do výšky 1304 m.n.m.) spolu sedem delostreleckých batérií.

Pot delostrelcov, ženistov a všetkých bojovníkov vrátane dobrovoľných občanov z Martina, Vrútok a okolitých obcí ušetrili mnoho krvi pešiakov a uťahčili rozhodujúce boje na Malej Fatre v druhej polovici apríla 1945 za oslobodenie Žiliny, Veľkej Bytče i s prislúchajúcimi obcami a umožnili oslobodzujúcim vojskám prechod na Moravu.

Najťažšie boje za oslobodenie sa rozpútali 17. až 22. apríla v desiatich sečiach a protisečiach, meter po metri boli dobývané nepriateľské pozicie na Polome – kľúča od Malej Fatry. Boje sťažovalo nepretržité sneženie alebo pršanie.

Po 26. apríli boli bojmi zlomené i fašistické piliere na Gríni – kde nemecké vojská mali opevňovacie bunkre členené dokonca v troch radoch do hĺbky obrany. Bola to vybudovaná skalná pevnosť. Nemci vztýčili počas boja nad svojím opevnením nemeckú zástavu, ale dlho nebola, „vystrčená“, rozkaz znel: „Nemeckú fangľu zostreliť!“ Rotmajster Vajdič a desiatník Drbohlav z batérie podporučíka Kováča z tri a pol kilometrovej vzdialenosťi troma dobre mierenými výstrelmi z dela fašistickú zástavu zrazili k zemi... – nepriateľská obrana Malej Fatry bola takmer vyvrátená.

Tiež v údolí Váhu sa priamou delostreleckou palbou zlomil odpor fašistov a po fažkých bojoch bola obsadená hradská od Vrútok až po Strečno.

Pred umľčaním nemeckej batérie pri Strečne

Fašistická obrana Malej Fatry bola vyvrátená čelným náporom československých a rumunských jednotiek a bočným úderom sovietskych vojsk.

Oslobodenie Žiliny a ďalší smer prenasledovania nepriateľa

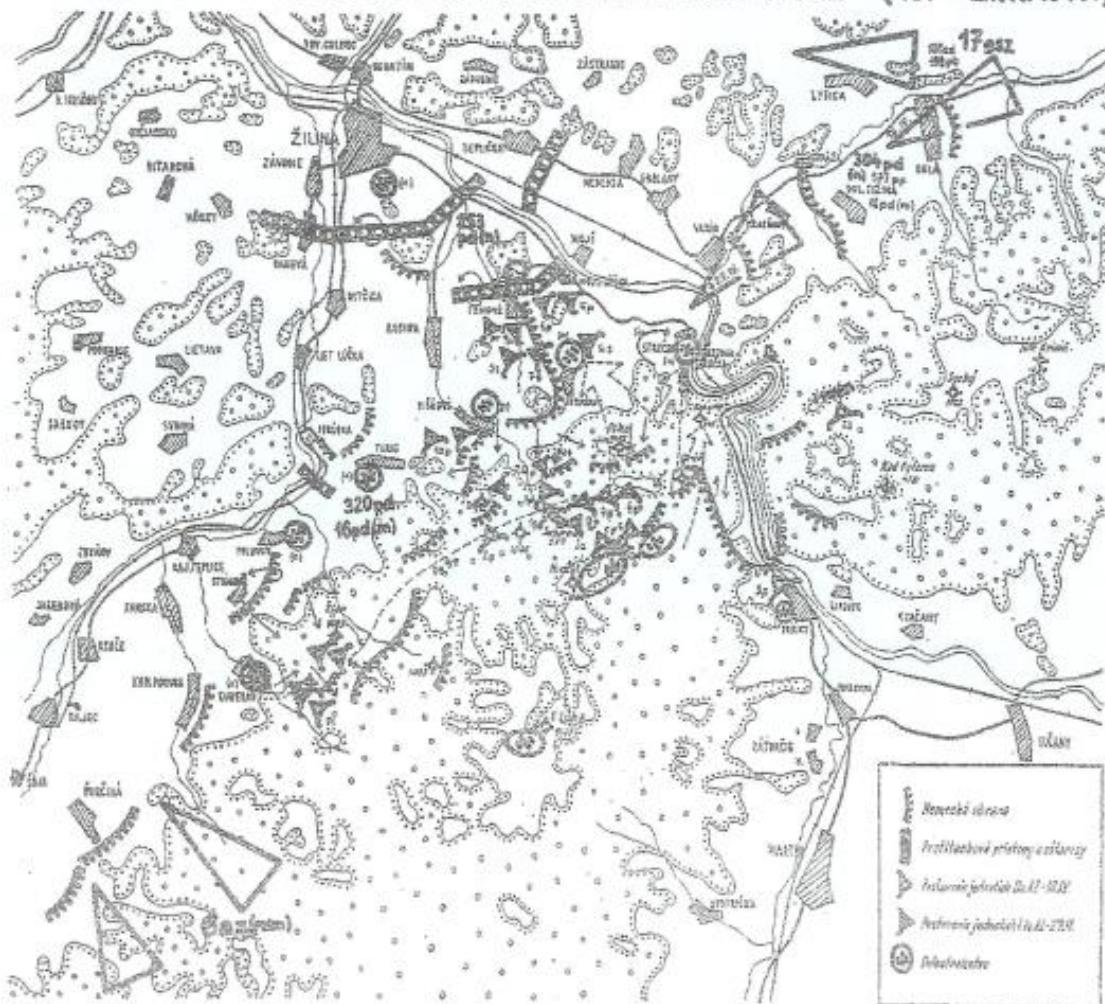
Dňa 28. apríla 1945 veliteľ 19. armády generálporučík A. I. Gastilovič vydal bojové rozkazy:

- Pre 24. streleckú divíziu a 159. pevnostnú brigádu útočiť od poľskej osady Sol na Skalité a od Starej Bystrice údolím rieky Bystrice
- Pre 17. gardový strelecký zbor a 1. čs. armádnemu zboru po preskupení síl pripraviť útok (29. 4.) v smere Brodno – Višňové – Lietavská Lúčka

Obidva zbyt mali dobyť Žilinu obojstranným obchvatom, obsadiť ústupové cesty vychádzajúce zo Žiliny k Čadci a údolím Váhu dostať sa k Veľkej Bytči a až k Považskej Bystrici.

V nasledujúci deň (29. 4.) sa v dôsledku hrozby odrezania ústupových ciest na Moravu začali prejavovať známky nemeckých jednotiek k ústupu. Veliteľ 18. armády generálporučík Gastilovič ihned zareagoval spresnením rozkazu, aby

SITUAČNÝ NÁČRT ROZHODUJÚCICH BOJOV NA MALEJ FATRE (16. – 27.IV.1945.)

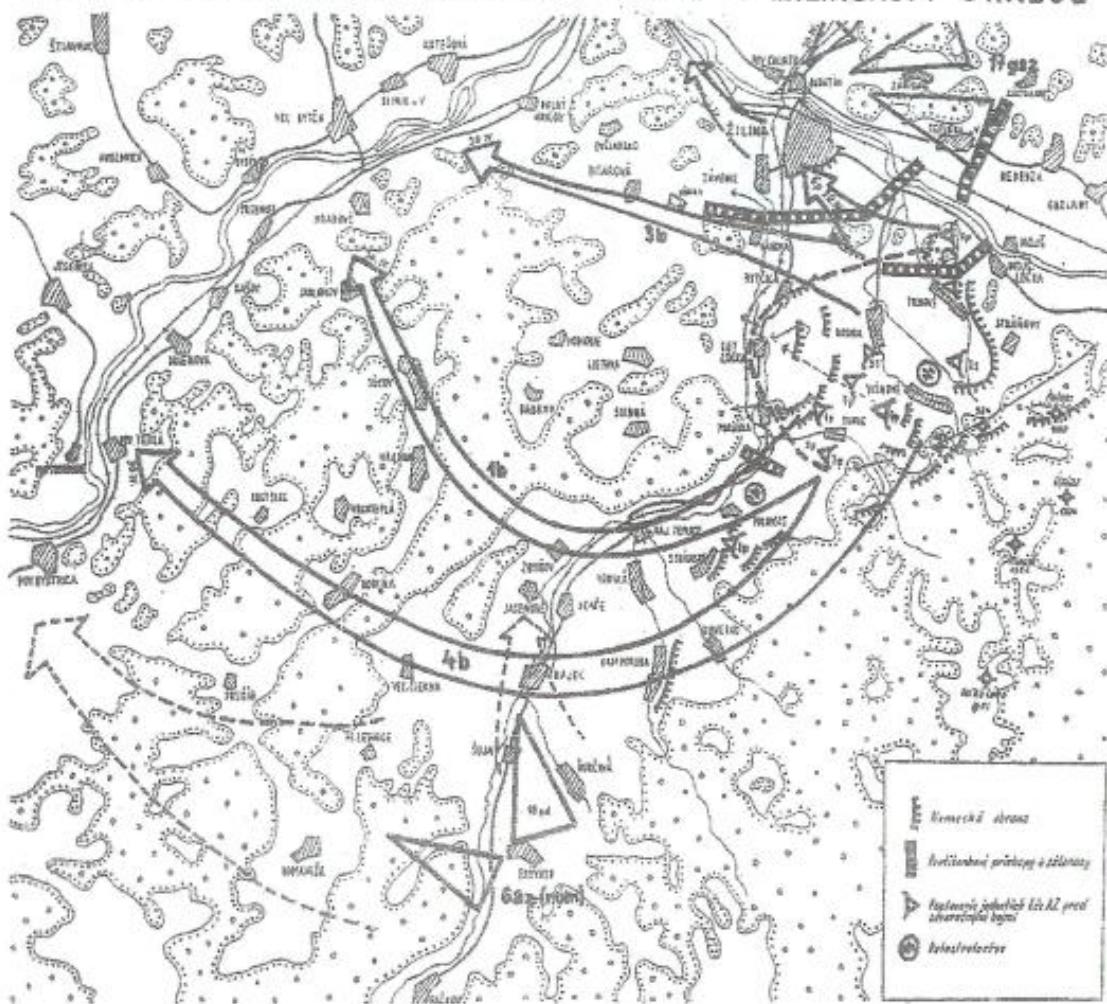

oslobodzovacie armády po prelomení nepriateľskej obrany prenasledovali fašistov k moravsko – slovenským hraniciam. V dôsledku tohto spresnenia 17. gardový strelecký zbor po prekročení rieky Kysuca rozvinul bojovú činnosť smerom na Turzovku a 1 čs. armádny zbor od obce Turie mal postupovať cez Súľovské skaly na Predmier, Považskú Teplú a prekročiť Váh a 3. brigáda ľavobrežnými svahmi rieky Váhu k Veľkej Bytči na slovensko – moravské územie.

V noci z 29. a 30. apríla prieskumné jednotky zistili, že nepriateľ ponechal v obranných postaveniach na dotykových častiach frontu iba slabšie krytie prvkov. Z toho dôvodu prešli 30. apríla 1945 o 7.00 hod. oslobodzovacie vojská na celom úseku frontu k prenasledovaniu ustupujúceho nepriateľa. Výsledok obchvatného manévrhu bolo oslobodenie mesta Žilina.

Sovietske vojská prenasledovali nepriateľa a nadväzne sa urýchlene spojili s hlavnými silami IV. ukrajinského frontu.

SITUAČNÝ NÁČRT ZÁVEREČNEJ FÁZY BOJOV V ŽILINSKOM OKRESE

Výstavba nemeckého obranného postavenia s akcentom na Bytčiansko (roky 1944 – 1945)

V pamätný deň 6. októbra 1944 v priestore Duklianskeho priesmyku s 1. gardovou armádou v bojovej zostave 38. sovietskej armády 1. ukrajinského frontu vstúpili – ako prví československí vojaci – na pôdu rodnej vlasti, príslušníci 2. práporu 1 čs. brigády 1 čs. armádneho zboru v ZSSR.

Východný front sa preniesol i na územie Slovenska, kde už operovali početné partizánske jednotky. Už nik nepochyboval o bližiacom sa oslobodení spod nemeckej okupácie.

Táto skutočnosť vyvolala horúčkovité budovanie obranného valu na území Slovenska, ktorých opevňovacie práce i vo Veľkej Bytči stali sa ich súčasťou...

Akou formou a metodikou sa tieto opevňovacie práce vykonávali – vo všeobecnosti nám to priblížia pramenné dokumenty ďalekopisov a bleskových telegramov, ktoré denne z Bratislavы podával náčelník pohotovostnej skupiny „H“ bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby SS-obersturmbannführer dr. J. Witiska Hlavnému úradu říšskej bezpečnosti – III B do Berlína najvyšším policajným a spravodajským orgánom ako súčasť „Súboru denných ďalekopisných správ o najdôležitejších momentoch vývinu vojensko-politickej situácie na Slovensku“, z ktorých sa uvádzajú:

Ďalekopis č. 552 zo dňa 6. 10. 1944

„...Práce na obrannom vale sa začali na všetkých stavebných úsekokoch 2. októbra 1944... Medzi obyvateľstvom spočiatku vyvolalo rozladenie, pretože dobre situovaní a ľudia s koneksiami boli vyňati spod mobilizácie, zatiaľ čo robotníkov bez výberu stiahli zo závodov... Aby sa zabezpečili nerušené opevňovacie práce, proti bandám sa nasadila zabezpečovacie prápory. Začala sa propagandistická akcia na mobilizáciu pracovných sil....“

Ďalekopis č. 575 z 10. 10. 1944

„... robotníci pri opevňovacích práciach sa sťažujú, že ľudia s dostatočným množstvom peňazí sa môžu vykúpiť lekárskym vysvedčením...“

Bleskový telegram – 7 zo 7. 11. 1944

„... vláda súhlasí s požiadavkou nasadiť pätnásťročných na opevňovacie práce...“

Ďalekopis č. 1747 zo 7. 11. 1944

„... Zlyhali notári, ktorí doteraz boli poverení náborom pracovných sôl na opevňovacie práce. Na práciach iba nevelký pokrok, zo všetkých vrstiev obyvateľstva zneužívajú nepriateľské živly na protinemecké štvanice. Minister národnej obrany Haššík vydal 21. októbra energický obežník, ktorým sa okresní náčelníci a župani činia osobne zodpovednými za postup opevňovacích práci... majú zastaviť pre vojnu bezvýznamné práce, osoby, ktoré sa práci využívajú povolať a do práce nasadiť pod ozbrojeným dozorom. Mládež od 17 do 21 rokov je hromadne odvedená na „práce“, pričom žiaci sú nasadení pod vedením učiteľov. Sociálne a ideologické zaopatrenie zabezpečuje Hlinkova mládež. Vysokoškoláci sú povinní nastúpiť k opevňovacím prácam – potvrdenie o najmenej 6-týždennej práci – je predpokladom pre ďalšie štúdium. Skúšobné termíny sa pre obdobie opevňovacích práci rušia. Okresní náčelníci a župani sú povinní vykonávať stálu kontrolu a musia týždenne podávať hlásenie priamo Ministerstvu národnej obrany. Úradníctvo v štátnych úradoch je bez nálady a pocitu zodpovednosti. Štátne úrady sú cieľom nepriateľskej propagandy. (Všeobecne iba pasívna rezistencia voči nemeckým okupačným jednotkám.)“

Ďalekopis č. 1795 z 8. 11. 1944

„... Minister národnej obrany Haššík pripravuje povolávanie pätnásťročných na opevňovacie práce...“

Bleskový telegram – 14 zo dňa 15. 11. 1944

„... Na výstavbe obranných postavení je zamestnaných 36 000 osôb. Vybudovali 54 km protitankových prekážok, 222 km zákopov, 1 474 guľometných hniezd a 24 postavení pre protitankové kanóny...“

Bleskový telegram – 20 zo dňa 21. 11. 1944

„... Objavila sa povest, že mužov povolávaných na opevňovacie práce zavlečú do riše a nanútia ich do frontových jednotiek. Povest si vynútila vydanie úradného stanoviska, lebo povolanci sa zdráhali uposlúchnuť príkaz ... Ministerstvo národnej obrany vydalo nariadenie, že všetci vysokoškoláci a vysokoškoláčky až do 30 roku majú 25. novembra sa hlásiť na opevňovacie práce...“

Vyššie uvedená citácia z hlásení nemeckého zmocnenca na Slovensku - náčelníka štábu pohotovostnej skupiny „H“ v Bratislave SS-obersturmbannführera dr. J. Witiska (vysunuté oporné body, pod ktoré spadalo i pôsobenie na bytčiansku, boli v Žiline (od 9. septembra 1944) s veliteľstvom SS-hauptsturmführerom Vernerom Schönemannom, približuje situáciu iba za dva mesiace. Opevňovacie práce na území bytčianska sa vykonávali od 2. októbra 1944 do 30. apríla 1945, kedy ako posledný počin zábrany postupujúcich oslobodzujúcich jednotiek Nemci vyhodili do povetria obidva mosty preklenujúce Váh.

Nemecké jednotky na obranu územia žilinskej a bytčianskej kotliny a k zamedzeniu otvorenia priestoru na prechod do českých zemí vybudovali nasledovné obranné pásmá:

- Prvé prebiehalo na hrebeňoch Malej Fatry so základnými opornými bodmi na vrchoch Polom a Grúň.
- Druhé na čiare Mojšová Lúčka – Trnové – Višňové – Turie až k rieke Rajčanka
- Tretie sa tiahlo pred Žilinou smerom od Rajčanky na Chrástie a ďalej popri letisku až k Váhu
- Štvrté obranné pásmo bolo vybudované na ľavobrežnom území Váhu (pred vstupom k Veľkej Bytči – Považská Bystrica) a za mestom zamedzujúce vstup do Veľkorovňanskej, Kolárovickej a Štiavnickej doliny – vstupných brán na Moravu.

Opevňovacie práce vo Veľkej Bytči s priľahlým územím sa vykonávali v zhode s celoštátnym programom a vzťahovali sa všetky rozkazy nemeckej komandatúry ako štátne nariadenia. Nad prácami odborný a ozbrojený dohľad mala dislokovaná nemecká jednotka Oberkommando der Wehrachtu (Hlavné veliteľstvo brannej moci), ktoré velenie sídlilo vo Veľkej Bytči v budove po vtedajšej židovskej rodine Leimdörferovcov.

Ako bol priestor Veľkej Bytče opevnený

Dlhodobo na budovanie protitankovej obrannej línie – priekopy od Kotešovej na pravobrežnom styku Váhu s predhorím Javorníkov smerujúce v hrubých rysoch poza dnešný derivačný kanál v chotári Hliník n. Váhom po úpäti svahu vtedajšej Arletovej tehelne vo Veľkej Bytči s pokračovaním po úpäti svahu Mahdičovej tehelne smerom poza vtedajšiu kaplnku (dnes Pri prameni) k svahu tehelne tzv. Bublovej pri vstupe do Pšurnovic s pokračovaním od úpätie svahov poza Malú Bytču k Mikšovej – sa podieľali mobilizovaní občania obcí a mesta okresu Veľká Bytča. Táto protitanková priekopa mala dĺžku jedenásť kilometrov.

Popri uvedenom sa v priestore od Hričovského Podhradia až k ľavostrannému brehu Váhu a tiež v priestore medzi vážskymi terasami Arletovej a Mahdičovej tehelne do zeme osadili mohutné železobetónové kvádre, účelom ktorých bolo zamedziť postupu ťažkej bojovej techniky oslobodzovacích jednotiek, a to jednak smerom od Žiliny na Veľkú Bytču a Považskú Bystricu a nadvázne prekaziť postup jednotiek čsl. armádneho zboru smerom na Moravu.

Súbežne boli vybudované guľometné hniezda (mohutné železobetónové „gule“ s vyčnievajúcou skružou – strieľňou, ktoré boli zakopané do terénu. Nad terén vyčnievali iba časti skruže – strelne zamaskované tak, že splývali s okolitým terénom. Guľometné hniezda boli prepojené spojovacimi okopmi. Takéto obranné systémy boli vybudované: na svahu hory Stráň – Lipník nad cestným vstupom do obce Hlboké n. Váhom a časťou Veľkej Bytče. Obdobný obranný systém pre nemecké vojsko bol vybudovaný na svahoch Javorníkov medzi Kotešovou a Hliníkom n. Váhom a v zosiinenej zostave na terase Mahdičovej a Arletovej tehelne, kde boli okopy i pre delostrelecké batérie.

Na križovatke ulíc (dnešná Štefánikova a Lániho v pokračovaní Dukelskej) pri základnej škole na Ul. E. Lániho bola vybudovaná barikáda s troma guľometnými strieľňami.

Nemci očakávali hlavný úder prielomu do Bytčianskej kotliny od Žiliny pozdĺž toku Váhu.

Symptóny blížiaceho sa frontu

Obyvatelia obcí a okresného mesta Veľká Bytča ako barometer veľmi citlivu zaznamenávali každý náznak svedčiaci o bližiacom sa fronte. Tešili sa na tento okamih, ale zároveň mali z neho obavu. Tešili sa, že končne po niekoľkých vojnových rokoch, doby útrap, neustáleho strádania, oplakávania za padlými, mučenými počas vypočúvaní, väznenými, odtransportovanými do koncentračných táborov, prenasledovaní civilného obyvateľstva, vypaľovania osád a samôt, verejných popráv, rabovania si slobodne vydýchnu, ako slobodní občania

v oslobođenej vlasti. Na druhej strane s obavami a úzkosťou očakávali hrôzy z toho dosiaľ nepoznaného – ocitnúť sa vo frontovej líni. K tejto obave nasvedčoval obranný systém, ktorý bol vybudovaný na bytčiansku. Navodzoval strach z toho, že sa stane frontovým bojiskom a obyvatelia bytčianska sa ocitnú v palebnom ohni. Dúfali, že sa tak nestane.

Príchod fronty bol už neodvratný. Občania sa započúvali do dunenia čoraz častejšej až neprestávajúcej kanonády doznievajúcej spoza Žiliny z horského masívu Malej Fatry. Začala sa evakuácia ranených a nemocných nemeckých a maďarských vojakov z provizórnych lazaretov, ktoré boli zriadené v školských budovách vo Veľkej Bytči, Hliníku n. Váhom, Hvozdnici a ďalších obciach.

I ked' boli vydané prídelové potravinové lístky, obchody už neboli zásobené, došlo k zásobovaciemu kolapsu a občania ostali bez prídelu potravín. Medzi obyvateľmi nastávala panika z nedostatku potravín, jediná záchrana bola v solidarite, že obyvatelia dedín i ked' za zvýšené ceny, ale predsa, veľmi obmedzene predávali aspoň zemiaky.

To, že fronta na bytčiansku sa očakával v najbližších dňoch, svedčia i skutočnosti, že viacerí konfidenti a čelní predstavitelia fašistických organizácií Hlinkovej mládeže, Hlinkovej gardy, Pohotovostného oddielu Hlinkovej gardy opúšťali svoje posty a utekali z Veľkej Bytče.

Nemeckí vojaci spoločne s vlasovcami uskutočňovali cieľavedomú rekvíru s drancovaním dobytka, krmovín, potravín a v mnohých prípadoch i šatstva a iných potrieb v domácnostiach. Dobytok hnali napr. zo Súľov – Hradnej, Jablonového, Predmiera a Maršovej – Rašova smerom na Považskú Bystricu, kde boli prepadnutí partizánmi, ktorí stáda dobytku nahnali do lesov a vyzvali obyvateľov – majiteľov, aby si svoje kravy prevzali a ochránili. Ďalej rekvírka zo Štiavnika, Hvozdnice, Mikšovej a Malej Bytče sa sústredila na majeri v Kotešovej, odkiaľ bola prepravovaná smerom na Moravu. Dobytok rekvirovaný z Veľkej Bytče, Petrovíc, Setechova a Kolárovíc bol v stádach hnaný smerom na Makov. Nedaleko Čiakova (Kolárovce) sa jedno stádo splašilo a dobytok dole prudkým svahom mimo cesty našiel smrť. Zo stáda ostala masakra uhynutého statku. Ľudia z okolia sa zásobili mäsom.

Dunenie kanonády zrazu zatichlo. Bolo to 28. apríla. Medzi občanmi nastali rôzne dohady. Jedni tvrdili, že Nemci zlomili nápor oslobođovacích vojsk, ktoré sa dali na ústup a fronta sa vzdialil. Ďalší zasa prízvukovali, že nemecká obrana bola zdolaná a nemeckých vojakov nápor oslobođiteľov z boja úplne vyradil a umlčal.

Občania zadebňovali okná na svojich príbytkoch a v zemných jamách – skrýšach pred drancovaním ukryli šatstvo a veľmi skromné zásoby potravín. Fronta sa blížil.

V nadväznosti obyvatelia postrehli, že medzi Nemeckými vojakmi dochádza k panickému presúvaniu, ktoré vyústilo v nočných hodinách, keď s tiažkou bojovou technikou ustupovali cez most na Váhu smerom „po novej ceste“ na Kolárovce a Moravu. Nezvratný dôkaz, že vo vybudovanej obrany na

bytčiansku. Nemci nezaujímajú obranné postavenie. Občanom sa uľavilo a nedočkavosť príchodu oslobodzovacích vojsk vzrástla.

Ustupujúci Nemci začali likvidovať telefónne a telegrafné stĺpy vedúce popri železničnej trati a v značnom rozsahu podvaly pod koľajišťom vytrhávali. Zlikvidovali na poštovom úrade i v železničnej stanici spojovacie zariadenia. Mesto a obce sa ocitli bez elektrickej energie.

Dňa 30. apríla 1945 v popoludňajších hodinách (13.45 hod.) pred vchodom do Adamíkovej píly zaujal pozíciu nemecký tank – Tiger, z ktorého boli obidva mosty (jeden železnej konštrukcie na betónových pilieroch a druhý novopostavený moderný železobetónový most) vyhodené do povetria. Prvé diely mostov (smerom do mesta prvé piliere) po vyhodení zostali neporušené na svojom mieste. Bol to dôsledok smelého činu občana z Veľkej Bytče Malíka a občana z Malej Bytče Šušolika, ktorí na loďke sa splavili poza prvý pilier, kde hákom sa im podarilo strhnúť elektrické vedenie slúžiace na vyhodenie mostov. Žiaľ podarilo sa zachytiť iba časť vedenia a nepodarilo sa zachrániť celé mosty. I to však bolo a ostáva veľkým hrdinstvom.

Oslobodenie obcí a mesta okresu Veľká Bytča

Boje za zdolanie horstva Malá Fatra a oslobodenia obyvateľstva obcí a miest okresov Žilina a Veľká Bytča trvali od 6. apríla do 1. mája 1945 a vyznačovali sa veľkou urputnosťou.

Bojová súčinnosť 1., 3. a 4. brigády 1. čs. armádneho zboru bola zosúladená s bojovými akciami pravého krídla jednotiek 138. sovietskej streleckej divizie 17. gardového streleckého zboru ako súčasti 18. armády IV. ukrajinského frontu a bojovými akciami na ľavom krídle s jednotkami 18. rumunskej pešej divízie 6. armádneho zboru 4. rumunskej armády, ktoré boli včlenené ako súčasť II. ukrajinského frontu.

Do 29. apríla v dôsledku hrozby odrezania ústupových ciest na Moravu nemecké jednotky začali ustupovať. Ostravská operácia vrcholila a hrozilo, že nemecké vojská sa ocitnú v obklúčení. To už bola rozvrátená nemecká obrana v Malej Fatre dobytím Polomu a hory Grúň. Nemci sa sice pokúšali zachytiť na spádových vrškoch, v zrúcaninách hradu Strečno, ale náporom čs. vojsk i tieto pozície Nemci opustili.

Generálplukovník Gastilovič (veliteľ sovietskej 18. armády, v rámci ktorej bojoval i 1. čs. armádny zbor) na úsvite 30. apríla, keď priprava útoku na Žilinu prebichala plným tempom, dochádzali hlásenia zo všetkých zväzkov, že fašisti takmer prerušili palbu, a že v niektorých ich zákopoch sa objavili zástavky. Zo štábu čsl. zboru generál Klapálek navrhol, aby sa seč začala prv, hoci ešte nebola dokonale pripravená. Vítazným bojom tak prichystáme sviatočné prostredie a pripomienie, že zajtra je Prvý máj... generálplukovník Gastilovič vyslovil súhlas.

Nemci snažili sa zachytiť na rovine pred Žilinou, kde mali dobre vybudované obranné postavenie. Pechota čs. brigádneho zboru neustále bola v dotyku s nemeckým postavením. Z taktických dôvodov – aby sa neútočilo na také rozľahlé mesto – sa oslobodzovacie jednotky preskupili na obchvat z juhu. Ukázalo sa však, že Nemci už neboli schopní klášť vážny odpor a tak sa jednotkám 3.

Generálny štáb 18. armády 4. ukrajinského frontu s veliteľom generálplukovníkom A.I.Gastulovičom (v strede), kde bol včlenený 1 čs. armádny zbor s veliteľom generálom Klapálkom

brigády podarilo o 6.30 hod vstúpiť do Rosiny. Prieskumná rota postupovala rýchle vpred severným smerom, nenarážajúci nikde na nepriateľský odpor. Akonáhle hlásenie o tom prišlo na stanovisko veliteľa 3. brigády, bol vydaný rozkaz všetkým jednotkám brigády preveriť dotyk s nepriateľom a postupovať čo najrýchlejšie vpred. Postupujúce jednotky sa stretávali len so slabým odporom nemeckého krytu. Prieskumná rota a 6. peší prápor zrazili energicky nepriateľov kryt, postupujúc rýchlo vpred. O 9,00 hod. dorazili tieto jednotky pred Žilinu, nenarážajúc na žiadny väčší nepriateľský odpor. O 9.30 prenikol 6. peší prápor a prieskumná rota ako prvé čelne jednotky 3. brigády plk. Selnera do Žiliny. Občania Žiliny sa tešili slobode...

Jednotky 1. čs. armádneho zboru dosiahli do večera 30. apríla 1945 ľavý breh Váhu v 15 km širokom úseku. 4. brigáda na ľavom krídle zboru postupovala cez Rajec do priestoru Považskej Teply. 1. brigáda v strede zostavy smerovala cez Rajecké Teplice a Súľov – Hradnú do Predmiera. Jednotky 3. brigády, ktoré prešli Žilinou, pokračovali v postupe priamo na západ do veľkého ohybu rieky Váh. Ich úlohou bolo vytvoriť na pravom brehu predmostie ešte skôr, kým na Bytčiansku vybudovanú obrannú líniu nezaujme nemecké vojsko.

Obce na Bytčiansku nachádzajúce sa na ľavej strane toku Váh boli oslobodené 30. apríla 1945.

V tento pamätný deň 30. apríla 1945 na kopule budovy Hitlerovho rišského kancelárstva – berlínskeho Reichstagu vztyčili hrdinovia Sovietskeho zväzu Jegorov a Kantaria červenú zástavu víťazstva. Toho istého dňa vstúpila 1. čs. tanková brigáda do Moravskej Ostravy, slobode sa už tešili v Bratislave, Brne ... len Bytča, ako posledné mesto na pravom brehu Váhu na Slovensku ešte stále bola v pazúroch fašistov.

Ustupujúci Nemci vyhodili do povetria obidva mosty cez Váh vo Veľkej Bytči.

V noci z 30. apríla na 1. mája prepravili sa loďkami dobrovoľní príslušníci 2. samopalného a 4. úderného práporu 3. čs. brigády, vedení čatárom Bednárom a bývalým partizánom Jánom Kostkom cez rozvodnený Váh a ešte tej noci prešli rieku i príslušníci 7. úderného práporu 4. brigády a v ranných hodinách 1. mája 1945 oslobodila 3. čs. brigáda mesto Veľkú Bytču o ostatné obce okresu nachádzajúce sa na pravej strane toku Váhu mimo obci Veľké Rovné, Dlhé Pole, ktoré boli oslobodené sovietskymi vojakmi.

Prenasledovanie nepriateľa – nemeckých vojsk – bolo také rýchle a pre Nemcov neočakávané, že nestihli zaujať ani bojové rozostavenie v pripravenej vybudovanej obrane.

Ustupujúci Nemci sa zmohli len na vystrelenie niekoľkých min na mesto Veľká Bytča. Jedna z min zasiahla komín na židovskej škole, kde sa roztriaštila a jedna črepina zasiahla priamo do srdiečka Rudka Hausnera. Iná mina zasiahla dva sudy oleja (skryté v kope piesku potrebné na výrobu cementového tovaru), ktoré vzplanuli a kúdol dymu zahalil okolie Makytu.

V raňajších hodinách (medzi 5 – 6 hod.) sa občania Veľkej Bytče zvítavali s prichodiacimi čs. oslobozujúcimi vojakmi.

A ako spomína na oslobodenie Veľkej Bytče veliteľ čs. armádneho zboru generál Karel Klapálek?

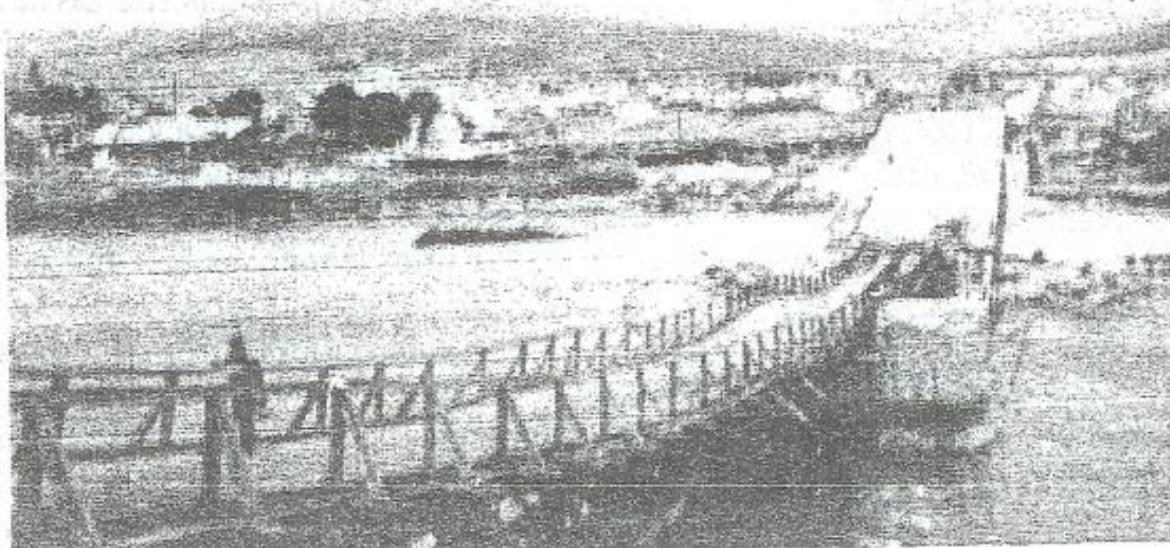
„... Bolo to 30. apríla, neskôr večer, úplne sa zotmelo a len sem tam bolo vidieť za riekou prebleskujúce sa svetielko. A naraz z Veľkej Bytče sa ozvala – nie palba guľometov, ani výbuch granátov – ale muzika. Ved’ zajtra je 1. Máj! V mestečku už vedia, kto je na druhej strane rieky a týmto spôsobom signalizujú a vítajú svojich, i keď Nemci boli ešte blízko. Pri svitani vidieť vztýčenie 1. májovej „májky“. Toto privítanie počulo mnoho našich vojakov a nad všetku pochybnosť to urýchliло prechod rieky ... dobrovoľníci sa prepravili na druhú stranu a v krátkom čase sa ďalšie desiatky prepravili na pravý breh Váhu do mesta Veľká Bytča. A v skoré ráno 1. mája bolo mesto Veľká Bytča osloboodené. Dostali sme za prechod rieky Váhu najvyššiu pochvalu v podobe Stalinovho príkazu ...“. Toľko zo spomienok generála K. Klapálka.

V raňajších hodinách došlo aj k stretnutiu vojakov čs. armádneho zboru s partizánmi, ktorí z 29. na 30. apríla obsadili a zaujali palebné postavenie v tyle nemeckej obrannej linie (guľometné hniezda v Arletovej a Mahdíkovej tehelne). Srdečné zvítanie oslobooditeľov s partizánmi a občanmi vyjadrovalo radosť z prichádzajúcej slobody.

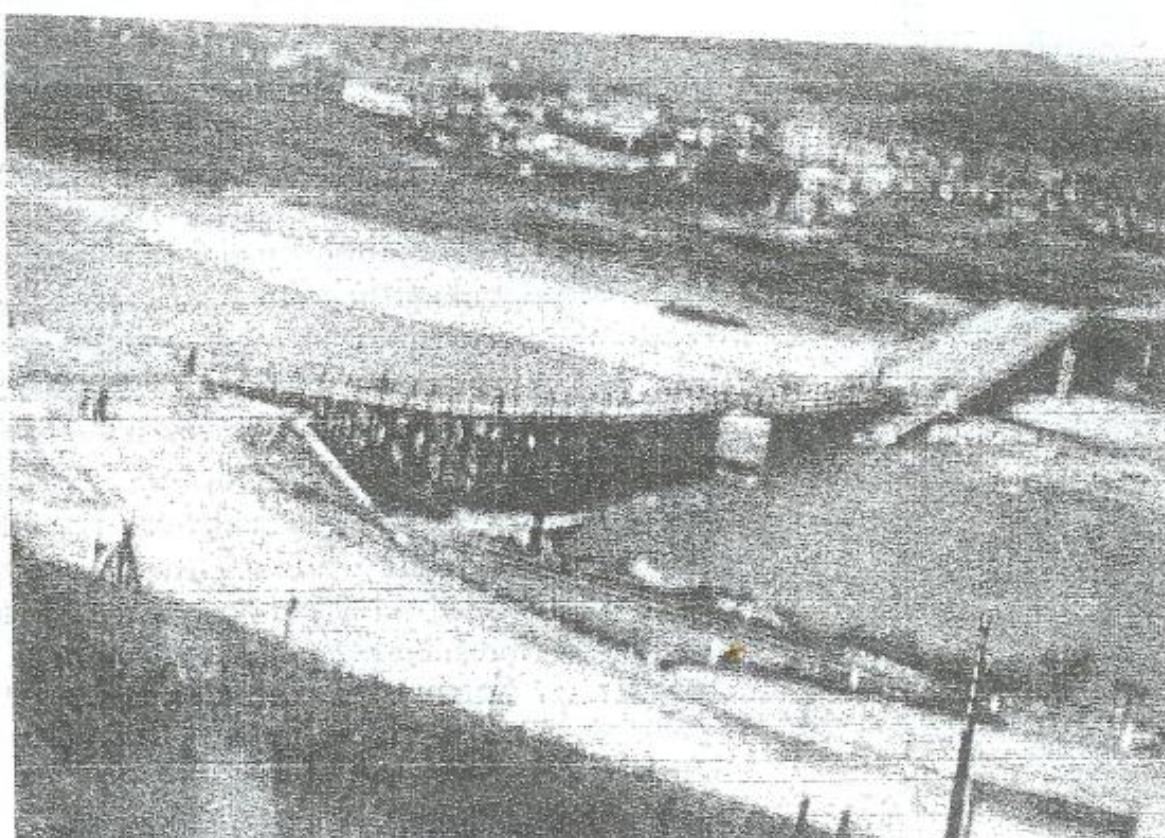
Kronikár z obce Predmier k oslobodeniu zapísal „29. apríla 1945 poslední Nemci utekajú po bytčianskych mostoch. V chvate ničia telefónne a telegrafné stípy vedľa železnice. Pripevňovali na ne výbušné nálože, a tým ich prerážali. 30. apríla vyhodili Nemci do povetria nový bytčiansky most a tiež susedný starý most železnej konštrukcie. V tom istom čase bol zničený most nad železnicou vo Vlároch... Do obce prišla správa, že čs. brigáda vchádza od Rajca do súľovskej doliny. Nechcelo sa to človeku veriť, ale keď v popoludňajších hodinách pricvával na koni náš voják, dopytujúci sa, či sú tu Nemci, už sme museli veriť, že naši tu budú čoskoro. Pri kostole sa už stavala slavobrána na ich uvítanie. Sotva bola dohotovená, už bolo počut spev našich chlapcov smerom od stavu pod Hájom. Čoskoro prichádzali do dediny so spevom, s kyticami kvetov v náručí a to tak voľne, samozrejme a kľudne si kráčali, že to až zarážalo...“.

Cez rieku Váh bolo treba prepraviť aj ťažkú bojovú techniku a tylové útvary so všetkým potrebným materiálom pre ďalšie vedenie boja. Už v popoludňajších hodinách 1. mája ženisti 1. čs. armádneho zboru v súčinnosti so 135 sovietskym ženijným práporom postavili ľahký desaťtonový most. Medzitým prechádzali pomocou improvizovaných prepravných prostriedkov prvé sledy pechoty. V neskorých popoludňajších hodinách bol ľahký pontonový most hotový

a začali sa prepravovať ľažšie náklady. Pri väčšom zaťažení sa ponárala mostovka do dravých kalných vód Váhu, most vŕzgal, škripal a hrozilo nebezpečenstvo, že prasknú laná a most sa pretrhne. Ale vydržal. Až 2. mája začali naši ženisti z ľavého a sovietski z pravého brehu stavbu ľažkého tridsaťtonového mosta pri Veľkej Bytči, a to na mieste starého, ktorý zničili Nemci. Súbežne obdobne sa

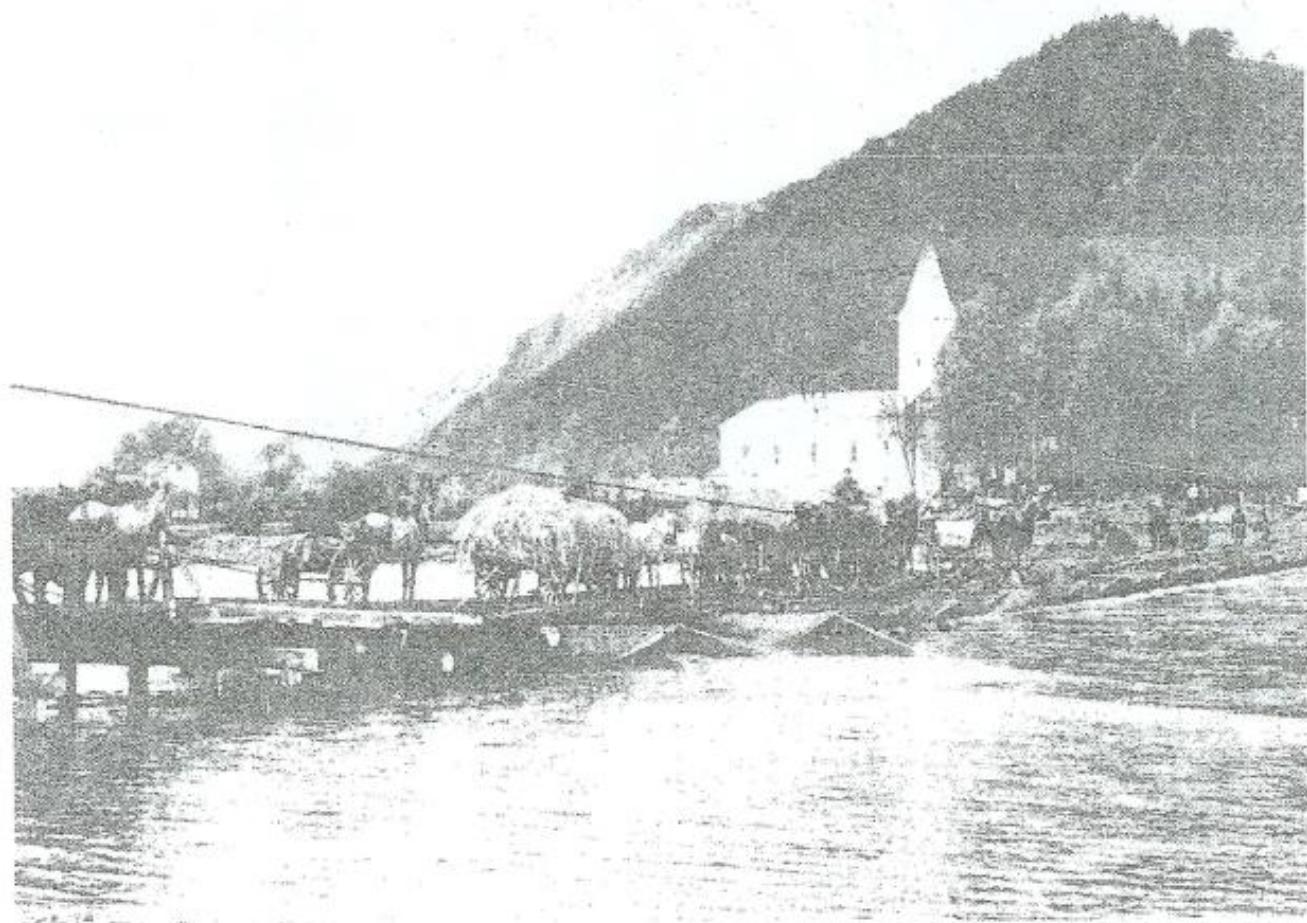

Most cez Váh postavený ženistami vo Veľkej Bytči

staval i most v Považskom Podhradí. Ihned' v ten deň už ráno začali naše jednotky po mnohých cestách vystupovať na Javorníky. Vynikajúca a rýchla práca ženistov i za pomoci občanov Veľkej Bytče pri stavbe pontonového mosta urýchli prenasledovanie nepriateľa.

Vojaci boli veľmi unavení, postup pomalý, všetci túžili po odpočinku, počasie sa zhoršilo, mrholilo, cesty boli zlé. Výstup a boj o výšiny pohoria Javorníkov trval dva dni. V noci z 3. na 4. mája príslušníci čs. armádneho zboru prekročili hreben pohoria a na úseku medzi Vsetínom a Veľkými Karlovcami vstúpili do údolia Hornej Bečvy.

Pontónový most cez Váh pri Považskom Podhradí
Postavený ženistami

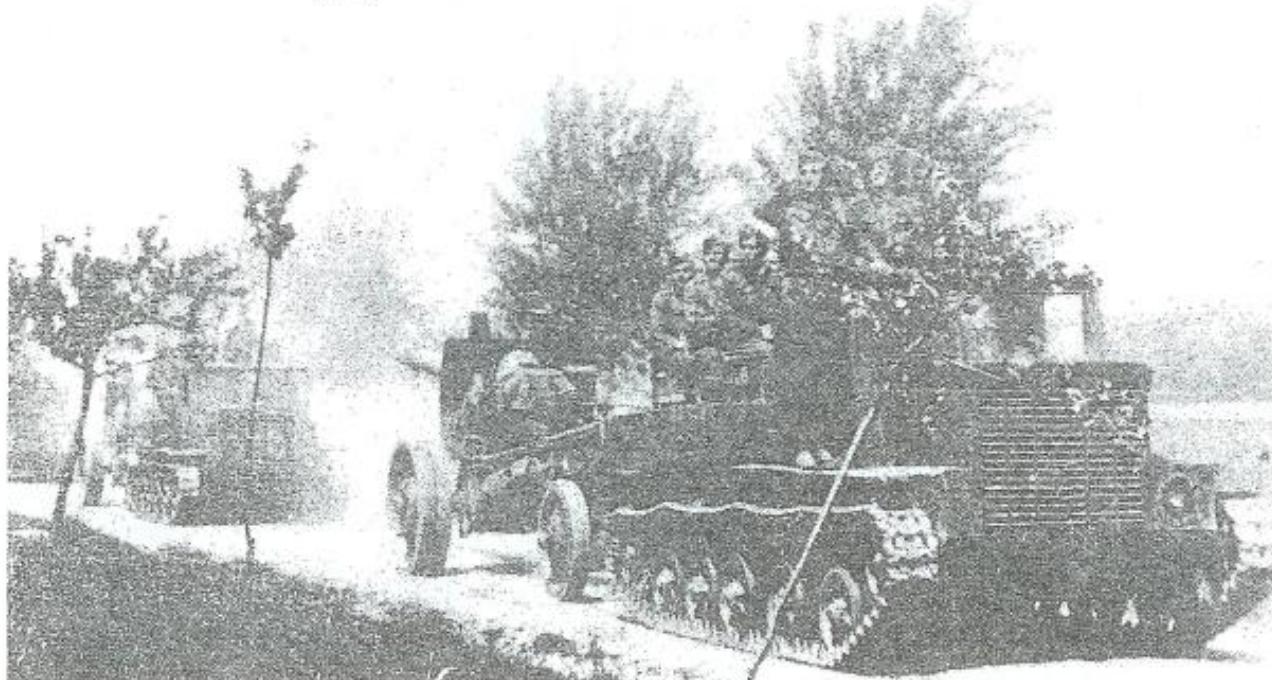

Sovietski ženisti – dôstojníci
znovuvystaviteľa mosta cez Váh

Oslobodenie miest a obcí z regiónov Terchová, Žilina, Rajec a Veľká Bytča
 (9. 4. - 1. 5. 1945)

Dátum oslobodenia	Oslabodzujúce armády		
	4. ukrajinský front armádny generál I. J. Petrov	2. ukrajinský front maršal R. J. Malinovskii	
18. 4.	18. armáda generálporučík A. I. Gastilovič	6. armádny zbor 4. rumunskej armády	
	Sovietske jednotky	1 Čs. armádny zbor v ZSSR generál Klaníček	
9. 4.	Terchová		
18. 4.	Belá		
22. 4.	Horná Tižina, Lutiše, Lysica		
25. 4.	Dolná Tižina		
26. 4.	Krasňany, Sitáža	Stráhavy	Čičmanec
27. 4.	Gheřanec, Várin	Strečno	
29. 4.	Koččina Lúčka, Mojš, Nedzda, Teplická n. Váhom	Mojšova Lúčka, Turie, Višňové, Poluvsie, Stránske	Đurčina, Fačkov, Jasenové, Kamenná, Poruba, Kľače, Konská, Kunerád, Rajec, Rajecká Lesná, Šuja, Zbyňov
30. 4.	Brodno, Divinka, Chlmec, Vranie, Zástanie	Považský Cháj, Vráble, Brezany, Illoké, Ilomý, Dolný Hričov, Hôrky, Ilarbové, Hrič. Podhradie, Jablonové, Lietava, Lúčka, Liet. Sviná, Maršová, Mikšová, Ovčiarisko, Pašt. Závada, Peklina, Podhorie, Predmier, Raj. Teplice, Rosina, Strážov, Súľov - Hradná, Rašov, Trnovec, Žil. Lchota, Žilina	Malá Čierna, Veľká Čierna
1. 5.	Veľké Rovné, Divina, Dlhé Pole	Hliník n. Váhom, Malá Bytča, Setečov, Záriečie - Keblov, Bytčica, Hvozdnička, Kolárovce, Kotešová, Petrovice, Púgurovce, Svedemík, Štiavnik, Veľká Bytča	

5. ťažký delostrelecký pluk „Jasliansky“
na presune cez Veľkú Bytču na Moravu

Posolstvo pápeža Jána Pavla II. ku vztahu na holokaust

Karol Wojtyla – Ján Pavol II. (264 pápež) v jeho knihe vydanej začiatkom r. 2005, ktorú možno charakterizovať ako knihu reflexí základných tém kresťanstva – milosrdenstva, spásy, dobra a zla, ale i ako politický testament.

Z uvedenej knihy uvádzajú sa pasáž k nadväznosti na holokaust:

„Dvadsiate storočie urobilo mnoho preto aby svet prestal veriť a zavrhol Krista. Ku koncu storočia a zároveň tisícročia sily deštrukcie zoslabli, no zanechali za sebou zdevastované územie. Ide o devastáciu vedomia spolu s pustošivými následkami v oblasti morálky osobnej aj rodinnej, ale aj spoločenskej etiky... V tridsiatych rokoch v Nemecku regulárne zvolený parlament odhlasoval nástup Hitlera k moci a napokon naňho sám Reichstag delegoval všetky právomoci a otvoril mu cestu k okupácii Európy, organizovania koncentračných táborov a uskutočnenia toho, čo sa nazývalo „konečné riešenie židovskej otázky“, čiže k eliminácii miliónov synov a dcér Izraela. Stačí rozepamätať sa na tie udalosti, ktoré ešte ani nie sú natoľko vzdialené a vidíme, že zákon daný človekom má presné limity, ktoré sa nedajú

prekročíť. Sú to limity ustanovené prirodzeným zákonom, podľa ktorého Boh sám ochraňuje základné blaho človeka. Hitlerovské zločiny mali svoj Norimberg, kde

Žido-bolševická beštia sa otriasa pod údermi nacionalistických formácií ...

Celá kresťanská Europa pochopila historickú veľkosť súčasného zápasu dvoch svetozáborov. Dnes nie je takmer štát v Európe, ktorý by sa nebol čiastočne alebo bez výhrady príhliásil do boja proti židoboľševickej beštii.

Nás slovenský národ opäťovo so zbraňou v ruke spečaňuje osudové priateľstvo slovensko-nemecké. Sme opäť prví z prvých, ktorí sme sa hlásili pod zástavu bojovníkov na záchrannu kresťanskej kultúry za osloboodenie Rusov, Ukrajincov, Estoncov, Litevcov, Lotyšanov, napadnutého Finska a vôbec celej ohrozenej a stále rozvíjanej Európy.

Vyše šesť miliónov židovských komisárov, čeličiam popravených ľudí v SSSR volá k celému civilizovanému svetu o pomoc a pomstu! My Slováci, stojac v jednom ťahu s nemeckými kamaráti,

neideme proti slovanským Rusom, Ukrajincom, Estoncom, Lotyšanom, ale proti horde židovských mocipánov, ktorí nemajú miesta v civilizovanej Európe. V tomto boji ide nám o všetko!

Chceme obstať pred sebou, pred vlastným svedomím, pred historiou.

My ideme odčiniť martýrstvo miliónov, židmi zavraždených, nábožensky a nacionálne citiacich porobených národov v SSSR.

ktoré osloboodené od iráčoviády židovských mocipánov stanú si do našich radov ako národy samostatné, kresťanské, nacionálno-socialisticky orientované a budú mocným pilierom v našom ďalšom boji, o nový svetový poriadok. Náčin národov Európy proti židoplutookratickej a židoboľševickej koalícii značí totálnu skazu svetového židovstva!

Národom, zotročeným žido-bolševickou vládou, udrel zvon slobody, ktorý je umieráčkom židovských plánov za zbolševizovanie a ovládanie kresťanského sveta.

Boh je s nami, kto proti nám, toho patom smietie!!!

Slev. Ľud. kn. Bratislava.

Ľudská spravodlivosť súdila a trestala. Ľudská spravodlivosť sa už mnohokrát zmýlila, no najvyšší rozsudok Božieho sudska zostáva. Hlboké tajomstvo obklopuje spôsob, ktorým sa Bohu pri jeho súde nad človekom s ľudskými dejinami Spravodlivosť stretáva s Milosrdenstvom.“

K 60. výročiu oslobodenia koncentračného tábora Osvienčim pápež Ján Pavol II. vo svojom posolstve ďalej uvádzal: „V najhlbšom utrpení môže zvíťazit láska. Osvienčimske svedectvo tejto lásky nemôže zostať zabudnuté. Musí stále budíť svedomie, hasiť spory, byť inšpiráciou pri hľadaní mieru.... Toľko z posolstva osemdesaťtyri ročného pápeža Jána Pavla II.

Pri spomienke na holokaust symbolicky zapálme sedem sviečok. Šesť bude horieť za šesť miliónov vyvraždených Židov, siedma za tých, ktorí ich pred deportáciami, aj za cenu vlastných životov, zachraňovali.

V nadväznosti na posolstvo pápeža Jána Pavla II. vystúpil na Valnom zhromaždení OSN konanom pri príležitosti 60. výročia oslobodenia koncentračných táborov stály pozorovateľ Svätej stolice pri Organizácii Spojených národov v New Yorku Mons. Celestino Migliore. Arcibiskup Migliore vo svojom príspevku zdôraznil, že „pripomínanie je našou povinnosťou a spoločnou zodpovednosťou, osobitne v prípade holokaustu“. Ďalej arcibiskup vyslovil želanie, aby „Holokaust slúžil ako napomenutie k prijímaniu ideológií, ktoré ospravedlňujú diskrimináciu ľudskej osoby na základe rasy, farby pleti, jazyka alebo náboženstva“. Tiež citoval genocidy, zverstvá, masové vraždy a etnické čistky, ku ktorým došlo v 20. storočí a vyzval k odhaleniu akýchkoľvek príznakov genocidy a k ich odmietnutiu. Z uvedeného podnetu Valného zhromaždenia OSN schválilo 27. január za Deň pamiatky na holokaust.

Dopady holokaustu na región bytčianska

Tragédia slovenských Židov sa odohrala v štáte, ktorý svojimi kresťanskými atribútmi vyhlasoval – s pokorou oddaného ľudského tvora pred tvárou stvoriteľa – že sa riadi princípom lásky k blížnemu a ctí si prikázanie Božie. A takáto kresťanská vláda Slovenského štátu vedome sa pridala k nacistickým zločincom, dala sa na spoločnú cestu plnenia zámerov nemeckého fašizmu.

Po vzore nemeckého spojenca, kde rasizmus sa stal v nacistickom Nemecku hlavnou ideologickou zbraňou i ľudáci z občanov slovenského národa vyčlenili menejcennú rasu Židov a Cigáňov.

Existencia Židov na Slovensku, ešte skôr ako do tejto otázky vstúpilo Nemecko, bola postavená domácimi politikmi, štátnikmi a ideológmi do pozície, že ide o najväčších nepriateľov Slovákov.

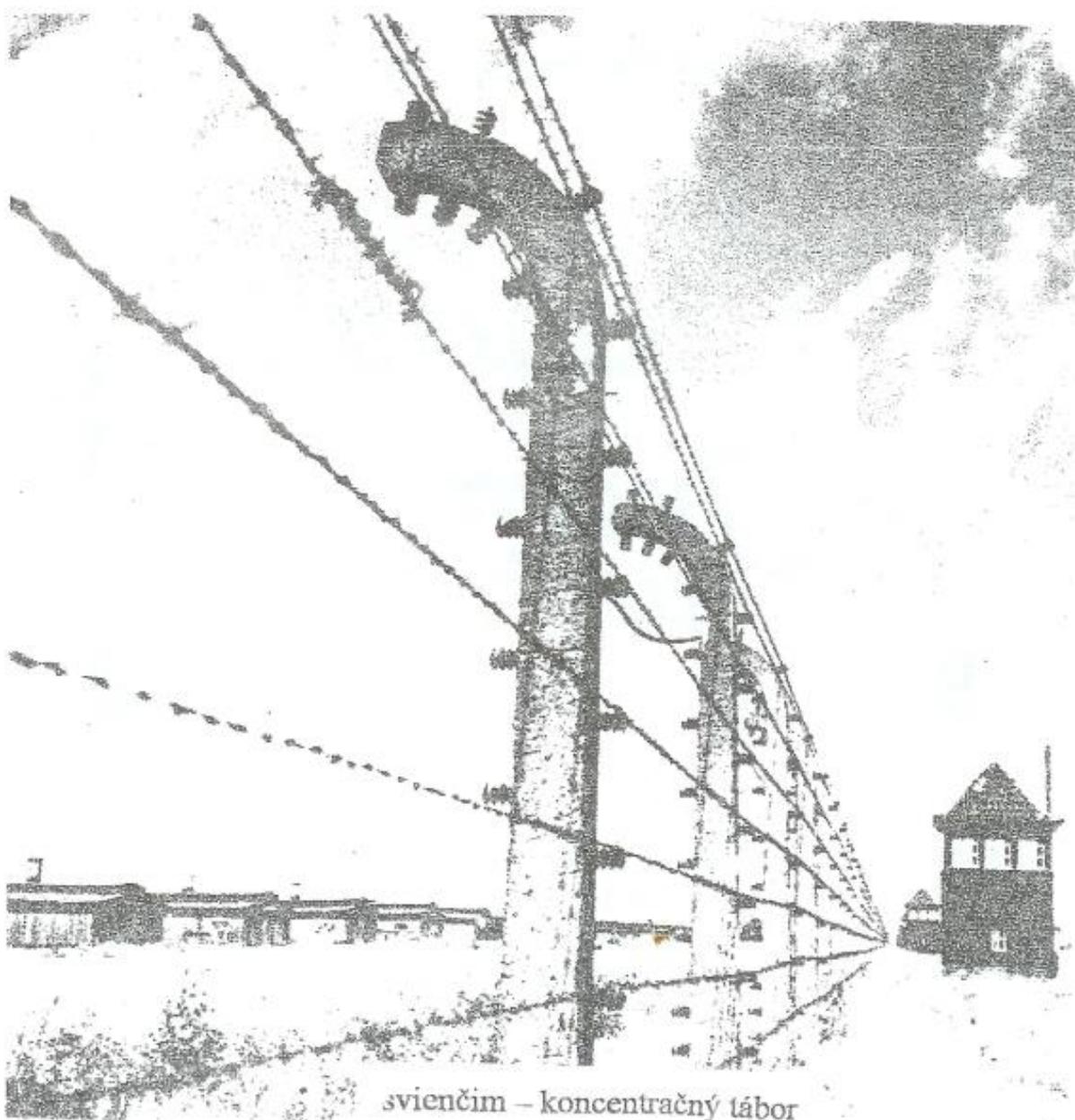
Protizidovská propaganda dostala zastrašovací orgán – Úrad propagandy – kde pôsobil A. Mach a po ňom T. J. Gašpar. Od slov k činom nebolo ďaleko, čo zabezpečovala Hlinkova garda. Hlavný prúd nenávisti poskytovali noviny Slovák a Gardista, kde sa čitateľovi podsúvalo, napr. „Diabol, ked' sa chcel ľuďom podobať, vytvoril Žida. Žid nie je výtvar Boží, ale diabolský, a preto Žid nie je človek, ale ako človek vyzerá“. Navyše dostal jednoduchý slovenský občan z týchto novín ešte ďalšie poučenie „Ten, kto Židov akýmkoľvek spôsobom podporuje, alebo chráni – toho trest Boží neminie“.

V programovom vyhlásení slovenskej vlády, ktoré predniesol 21. 2. 1939 J. Tiso na zasadnutí Slovenského snemu, sľúbil, že sa vláda, v čele ktorej stál, nevyhýba židovskej otázke a nadväzne 20. apríla 1939 na oslavách narodenia A. Hitlera v Berlíne konštatoval, že nový sociálny a hospodársky poriadok „možno uskutočniť len vtedy, ked' židovstvo z nášho národného života bude definitívne vylúčené. V tomto boji od odžidovčenia nášho štátu nepomýli nás ani vnútorný, ani vonkajší odpor“ (Gardista 29. apríla 1939).

A mene lásky k blížnemu a uctievania Božieho prikázania sa začínali plniť prorocké slová katolíckeho kňaza a ľudáckeho poslanca Šaláta, ktorý na manifestácii veriacich vyhlásil „Príde deň, kedy ráno vstaneme a s radostou zistíme, že Židia naraz zmizli“. Provincionál jezuitov Rudolf Mikuš agitoval „Cirkev vždy urgovala, aby Židia a kresťania nebývali spolu, aby každé mesto muselo mať svoje geto, aby museli Židia nosiť označenie. Cirkev je za odstránenie Židov,“ čo bolo zverejnené 7. mája 1939 v novinách Slovák.

Tiso sice v októbri 1939 sľúbil, že „kresťanského režimu sa nemusí nikto báť“ (Slovák 25. októbra 1939), ale režim v čele ktorého stál, už len podľa postoja k Židom bol na hony vzdialený od kresťanstva. Napriek tomu uisteniu, vláda samostatného Slovenského štátu pristúpila k bezohľadnému riešeniu židovskej otázky organizovaním prepadov a terorizovaním židovských občanov. Dňa 9. septembra 1941 bol schválený protižidovský zákon „Codex iuris iudaici“ zverejnený už v nasledujúci deň v Slovenskom zákonníku ako 198 Nariadenie o právnom postavení Židov s 270 paragrafmi., pričom v Ľudových novinách z 21. septembra ako umieračikom do sveta sa vyhlasovalo, že „Už odbilo Židom. Najprísnejšie rasové zákony na Židov sú slovenské. Naše zákony sú vzorom pre celú Európu.“ V uvedených novinách sa vystatuje: „Zasa sme to my Slováci, čo sme i v tomto ohľade prevýšili iné národy príkladom a skutkom.“ Dňa 29. apríla 1942 v denníku Gardista Hlinková garda zverejnila uznesenie „Najvyšší zákon H – vyviest' všetkých Židov zo Slovenska“.

svienčim – koncentračný tábor

Toto bola propaganda štátu, ktorý si do ústavy dal kresťanské princípy a aj v tomto vlastne podviedol verejnosť, lebo to, čo režim robil, bolo nehumánné, nedemokratické a nekresťanské. Takto sa roztočil mechanizmus propagandy, ale aj mechanizmy právnych opatrení na pôde snemu, vlády, ministerstiev, iných úradov v úsili vyradiť Židov z hospodárskeho a z verejného života v štáte.

Prezident Slovenského štátu Dr. Jozef Tiso 17. augusta 1942 v Holiči o židovskej otázke povedal „Slovenský národ sa musel zbaviť svojho večného nepriateľa! Je to prikaz Boží“ čo v nasledujúci deň bolo zverejnené v denníku Gardista.

Dňa 3. marca 1943 Herškovič – popredný predstaviteľ Židovskej Náboženskej Obce – s prosbou v liste sa obracia o pomoc na biskupa Vojtaššáka „Vaša excelencia, vieme už, že deportácia židovského obyvateľstva znamená najbrutálnejšiu smrť. Vieme, že zo Slovenska bolo už odtransportovaných vyše 60 000 nevinných duší – medzi nimi niekoľko hodín staré dojčatá, 80 – 90 roční starci a starenky – a že tito tvorovia stvorení na obraz Boží boli hnaní na istú smrť. Dovoľujem si prednieť svoje zúfalé volanie o pomoc, prosiac, aby Vaša Excelencia zabráni aj tomu, aby nevinní ľudia len pre rozdielny pôvod boli i nadálej vydávaní neľudskej, nekresťanskej a najbrutálnejšej smrti. Týmto osud nás desaťtisícov kladiem do rúk Vašej Excelencie“, ktorý list bol zverejnený 18. augusta 1943 v denníku Gardista.

O dva dni bola táto písomná žiadosť adresovaná Vojtaššákovi, vybavená ministrom vnútra Šaňom Machom tým, že Herškovič putoval do Osvienčimu s dvoma písmenami, ktoré znamenali ortieľ smrti „r.u. – Ruckkehr uneewünscht“ – návrat nežiadúci.

Biskup Vojtaššák bol i udavačom, keď upozornil „V Spišskom Podhradí zostal ešte jeden Žid, menuje sa Lörnic – všetkých už vzali a odviedli a on je ešte tu“, na čo zareagoval Dr. A. Vašek (šéf deportácie). „Aby ste vedeli, slávna štátnej rada, ako sa u nás pružne úraduje, zariadim ihned kladné vybavenie tohto podnetu pána biskupa.“

A čo k tomu dodať? Kňaz, prezident, Dr. Jozef Tiso, ako aj J. E. Vojtaššák – biskup spišský – svojimi počinmi preukázali, že kríž potupili a prestal byť symbolom vieri a povýšili ho na mučiaci nástroj.

Deväťdesiat tisicom Židov postupne s odoberali prirodzené občianske práva a ľudské práva slobody. Židov vytláčali z povolania, zakazovali im chodiť na korzo, do parkov, kaviarní, reštaurácií, kín, na trhy a jarmoky, proste do verejných priestorov. Odobrali im rozhlasové prijímače, živnosti

Bolo to tragicke, že rozhodujúce osoby režimu a vtedajšieho štátu nemali výčitky svedomia a že nezabránili, aby sa spustil drviaci mechanizmus HOLOKAUSTU. Ignoroval sa aj vstup kléru do tejto kauzy a protesty Svätej stolice sa odmietali. Dokonca J. Tiso ako kňaz a prezident neprijal varovanie pápeža.

Predseda vlády V. Tuka sa pri osobnom rozhvore o otázke deportovania Židov voči msgn. Borziovi správal priam arogantne. Borzio tlmočiac stanovisko Vatikánu konštaoval „Je to nehumánnosť, takto zaobchádzať so Židmi. Dovoľujem si ešte aj

Žilina

ČLOVEK??

Zberny koncentračny tábor v Žiline

na to poukázať, že svetová verejnosť už teraz odcudzuje počinanie slovenskej vlády a po skončení vojny to môže mať pre slovenský národ neblahé následky.“ Tuka nepochopil vývoj na svetovej aréne a v r. 1943 surverénne zásah Vatikánu v prospech Židov zamietol, keď vyhlásil „Ubezpečujem Vás na moju kresťanskú česť, že je to naša vôle a naša iniciatíva“.

Jar roku 1952 vstúpila do histórie kresťanského Slovenského štátu s krvavými rukami. Predstavitelia štátu s ich prívržencami znevážili a zneuctili kríž ako symbol viery na mučiaci nástroj. Protižidovské zákonodarstvo na Slovensku umožňovalo páchať ľudákmi beštiálne činy, a to v mene „Božom“ a v mene „národa“ a dostalo sa na úroveň stredovekého inkvizitorstva. Urýchlene sa zriadili deportačné strediská v Bratislave, Seredi, Novákoche, Žiline, Poprade, Košiciach a ďalších štrnásťich miestach sústredeného odchodu Židov s určením miesta transportovania Židov do koncentračných táborov smrti v Osvienčime. Opole, Treblinky, Lublin Maidaneku, Sachceahausenu, Terezína a ďalších. Zo Slovenska postupne bolo násilne vysídlených 109 153 našich spoluobčanov – Židov.

Z domovov odvedení Židia so sebou moli vziať len to najnutnejšie

V zbernom koncentračnom tábore v Žiline bolo násilím sústredených 26 394 Židov. Niekoľko drevených barakov, oplotených ostnatým drôtom a s päťdesiatimi dozorcami Hlinkovej gardy, stali sa ich prechodným miestom na ceste smrti. Neobmedzovaným pánom nad ich životom a smrťou bol veliteľ Maček

(pôvodom učiteľ, neskôr arizátor Fa Scher – továreň na výrobu likérov v Žiline) so zástupcami Richterom z Banskej Bystrice, Mutnanským zo Žiliny a Malým z Nového Mesta nad Váhom.

Žilinskí gardisti v svojom „remesle“ sa dokonale vyznali. Každého jedinca pri zaregistrovaní „primačke“ sprevádzali kopancami a údermi pažieb. Po odobraní všetkých osobných dokladov ostali ľudia – Židia bez mena – stali sa evidenčným číslom. Už „číslam“ sa odoberali peniaze, prstene, hodinky, šatstvo, obuv – skrátku boli okradnutí o všetko, vrátane svojho mena. Zlaté zuby boli uvoľňované pásťami do tváre. V zbernom tábore v Žiline zvlášť sadisticky si počívali príslušníci Hlinkovej gardy – Pleško, Malý, Richter, Jakub, Makerík, Zábrecký a mnohí ďalší. Mladé Židovky boli znásilňované, kopanie židov do bezvedomia, skákanie po prsiach – boli častou „zábavou“ gardistov.

Len zo zberného tábora Žilina bolo do vykynožovacích táborov smrti v Poľsku odtransportovaných 27 vlakových súprav po 25 vagónov, čo predstavuje 675 vagónov, v ktorých bolo naládovaných takmer 27 000 židovských občanov.

Tragédia Židov z bytčianskeho regiónu

Štátny terorizmus voči občanom židovského vyznania zasiahol i okres Veľká Bytča. Každý Žid bol povinný nosiť na svojom oblečení viditeľne umiestnenú židovskú hviezdu – ako znak potupenia. Židom sa maximálne obmedzil pohyb mimo ubytovania, platil bezvýhradný zákaz vstupu do verejných priestorov, do kina, na kultúrne podujatia, do synagógy, reštaurácie, do obchodov, do školy, zákaz bol cestovať, skrátku bol v platnosti početný výpočet obmedzení a zákazov....

Na výrobné podniky, ale i na živnostenské oprávnenia sa zaviedla nútenej národná správa a v jej nadväznosti arizácia a pozbavenie všetkých majetkových práv. Nastal rozmach verejných licitácií na všetok osobný majetok Židov. Bola to doba drancovania, vykrádania – doba obohacovania funkcionárov Hlinkovej gardy a ďalších prisluhovačov sfašizovanej mašinérie Slovenského štátu. Na verejnú licitáciu sa dostali len zbytky, o ktoré už neprejavaovali záujem domáci zapredanci.

Súbežne prepukla mánia demolovania židovských cintorínov vo Veľkej Bytči a v Hliníku n. Váhom vrátane rozkrádania žulových náhrobkov. Pod vplyvom protižidovskej psychózy neostali ušetrené ani božie stánky – synagógy vo Veľkej Bytči, Hliníku n. Váhom a Predmieri. Tieto posvätné miesta posledného odpočinku a duchovného povznášania boli zneuctené a znefunkčnené – zdevastované.

V zmysle Nariadenia ministerstva vnútra a príkazu okresného úradu o dočasnej úprave pracovnej povinnosti Židov a Cigánov vo Veľkej Bytči sa v r. 1940 zriadilo prechodné pracovné stredisko so sezónnym charakterom. Židia od 15 až od 60tych rokov boli zaradení v pracovnom útvare odstraňujúcim riečne nánosy

Petrovičky v úseku Hornej ulice s pracovným časom od 6,15 do 18,30 hod. Boli vystavení veľmi prísnym disciplinárnym príkazom a nebolo ani vzácnosťou

používanie telesných trestov. Niektorí Židia z bytčianska boli sústredení v r. 1943 do pracovného útvaru v Ilave, Seredi, Novákoch...

Deportácia do koncentračných táborov

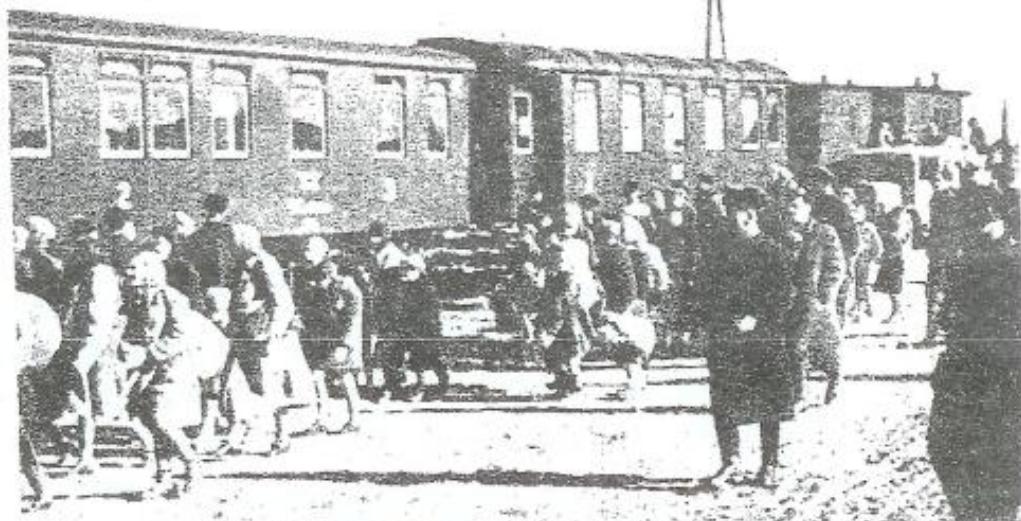
Občanov židovského vyznania, ktorých z obcí a mesta okresu Veľká Bytča príslušníci Hlinkovej gardy, ale i z trestných oddielov Sönderkommanda, Rinsatzkommanda, Gestapa a SS – Schützstaffeln zaistili, boli sústredení v deportačnom stredisku Žilina (spolu zo žilinskej oblasti v tomto stredisku bolo sústredených 3 384 Židov), odkiaľ boli deportovaní do koncentračných táborov Osvienčim, Opole Tribiňka, Lublin Maidanek, Sachsenhausen, Terezín s rozčlenením do ďalších trinástich koncentračných táborov. Ďalšími deportačnými strediskami boli Bratislava, Nováky, Poprad a Košice.

Spomedzi uvedených koncentračných táborov pre informáciu priblížime si tábor smrti v Osvienčime. V čele tohto koncentračného tábora Osvienčim v dobe od r. 1940 až 1945 sa vystriedali nasledovní velitelia:

Prvým veliteľom bol obersturmbannführer SS Rudolf Hess (od 4. 5. 1940 od novembra 1944). Vystriedaný bol veliteľom obersturmbannführerom SS Arturom Libechneschelom (od 11. 11. 1943 do 8. 5. 1944). Za posledného – tretieho veliteľa bol vymenovaný strumbannführer SS Richard Ber (od 11. 5. 1944 až do konca).

Veliteľ zväzu umrlčích lebick SS, zodpovedný za stráženie koncentračného tábora Karl Fritsch (pravá ruka veliteľa tábora), privítal

transportovaných do tábora príhovorom, ktorý okamžite zničil akúkoľvek nádej, že z tohto miesta odídu živíneprišli ste sem do sanatória, ale do nemeckého koncentračného tábora, a z neho existuje len jedna cesta – cez komín. Komu sa to

nepáči, môže rovno ist' na drôty. Ak sú v transporte Židia, nemajú právo žiť dlhšie, ako dva týždne. Ak sú v ňom duchovní, môžu žiť mesiac. Všetci ostatní tri mesiace“.

Dňa 26. marca 1942 prišiel do Osvienčimu prvý transport organizovaný Eichmannom, plný slovenských Židoviek.

Menoslov spoluobčanov – Židov z obcí a mesta okresu Veľká Bytča – ktorí v koncentračných táboroch neprežili.

Bez rozdielu, starci a starenky, matky, otcovia a ich deti, dokonca novonarodenci ocitli sa v koncentračných táboroch. Iba niekoľkým sa pošťastilo prežiť. Stovky podľahli, neprežili ...

Tí Židia z obcí a mesta okresu Veľká Bytča, ktorí podľahli neprestávajúcemu týraniu, hladu, nemociam, boli na smrť umučení, spaľovaný v koncentračných „krematóriách“, majú v Izraeli vybudovaný pamätník, kde na piatich žulových doskách sú zvečnené ich mená – sú to tí, čo zahynuli v rokoch fašizmu v koncentračných táboroch.

Na pamätníku pod textom „In memory of the holocaust victims from the Veľká Bytča distrikt of Czechoslovakia“ (Na pamätku obetí holokaustu z Veľkej Bytče, Československo) s nasledovnými menami obetí holokaustu bytčianska:

Adler Aranka	Jungwirth Berta
Adler Pavel	Jungwith Káta
Blüh Zita	Fuschnitz Pavel
Blüh Michal	Fuschnitz Mária
Pán Braun	Fuschnitz Ernestek
Brichta Lotka	Eichenbaum Ferdinand
Brichta Ernest	Eichenbaum Ilona
Brichta Aliska	Eichenbaum Zita
Pán Chlamtáč	Euchenbaum Jolan
Cziner Andrej	Novák Teodor
Deutsch Dezider	Eisner Erika
Deutsch Elly	Epstín Sofia
Deutsch Eugenia	Feuermann Mária
Dr. Deutsch Leopold	Pán Fischer
Deutsch Terese	Folkman Dezider
Drucker Ludovit	Folkman Anna

Forbath Irena	Horn Alexander
Forbath Juliška	Horn Janka
Pán Fürst	Horn Mária
Drucker Lea	Horn Janko
Gansler Irma	Hünsch Melania
Gerö David	Hünsch Irena a jej matka
Gerö Aranka	Jelínek Alexander
Gerö Erika	Jelínek Regina
Gerö Judita	Jelínek Sida
Gerö Moritz	Jelínek Jozef
Gerö Helena	Dr. Kalmár Leopold
Goldstein Sidka	Kalmár Mikuláš
Ing. Grün Ladislav	Kaufman Dezider
Grün Elaz	Kemény Imrich
Grün Vierka	Kemény Ida
Grünbaum Emil	Kemény Imrich
Dr. Grünbaum Viola	Klein Jakub
Grünbaum Ignatz	Klein Irena
Grünbaum Béla	Klein Robert
Grünbaum Ernest	Kling Hana
Grünbaum Jolana	Knöpfelmacher Izidor
Grünbaum Valika	Knöpfelmacher Juliška
Grünbaum Pavel	Kohn Izidor
Grünbaum Julius	Pán Kohn
Grünbaum Zigmund	Kohn Pavel
Grünbaum Hermina	Kohn Mariška
Grünfeld Adolf	Kohn Oskar
Pán Grünfeld	Kohn Zigmund
Pán Hass	Kohn Erzi
Hass Robert s jeho starou matkou	Kohn Miriam
Heller Arpád	Kohn Jozef
Heller Lotka	Kohn Janka
Hirschbein Sabin	Kohn Vladimíra
Hirschbein Aranka	Kugel Selma
Hofmann Dezider	Ing. Kun Vojtech
Hofmann Líza	Kun Elza
Hofmann Elza	Kun Martin
Hofmann Regina	Kun Pavel
Hofmann Manca	Lang Vojtech
Holzmann Eugen	Leimdörfer Moritz
Holzmann Katica	Leimdörfer Rudolfina
Horn Fany	Dr. Leimdörfer Bela
Horn Andrej	Leimdörfer Vilko

Leimdörfer Karolina	Neumann Jozefa
Lcimdörfer Heinrich	Neumann Salomon
Leimdörfer Boženka	Neumann Jolana
Leimdörfer Ján	Neumann Vojtech
Ing. Leimdörfer Armín	Neumann Frieda
Leimdörfer Frieda	Neumann Aranka
Leimdörfer Flora	Neumann Julius
Lenkey Adolf	Neumann Margita
Lichtenstern Konstanca	Novák Jozef
Lipa Jozef	Novák Gizela
Lipscher Ferdinand	Ofner Frida
Lipscher Hermína	Ofner Eugen
Lipscher Viera	Platzner Cilka
Lorský Imrich	Platzner Pavel
Löwy Františka	Polák Ľudovít
Löwy – Witmann Janko	Polák Ilona
Löwenbein Rudolf	Polák Hilda
Löwenbein Ignatz	Polák Aliska
Löwenbein Piroška	Presser Rudolf
Löwenbein Tibor	Presser Berta
Mandl Moritz	Princ Lila s dietárom
Mandl Melania	Reich Armím
Mandl Oskar	Reich Sidka
Mendelson Ervin a jeho rodičia	Reich Otto
Milch Jozef	Richter Edvard
Milch Margita	Richter Lota
Munk Cilka	Richter Etela
Dr. Müller Jozef	Rosenzweig Armin
Müller Trúda	Rosenzweig Elizabet
Neubaur Moritz	Rosenzweig Ľudovit
Neubauer Melania	Rosenzweig Elvína
Neubaur Egon	Rosenzweig Artus
Neubauer Sarlota	Rosenzweig Marta
Neufeld Gízela	Ing. Schlesinger Nandor
Neumann Adlolf	Schlesinger Regina
Neumann Jozefína	Schlesinger Július
Neumann Jozef	Schlesinger Jozefína
Neumann Janka	Schlesinger Ruben
Neumann Pavel	Schlesinger Eugen
Neumann Marta	Schlesinger Erži
Neumann Otto	Schlesinger Miško
Neumann Eugen	Schlesinger Viera a jej rodičia
Neumann Irana	Schein Richard

Dr. Schön Aladar
Schön Mária
Ing. Selfen Frana
Selfen Magda
Singer Simon

Singer Sidka
Singer Eduard
Singer Erži
Singer Líla
Singer Jozef

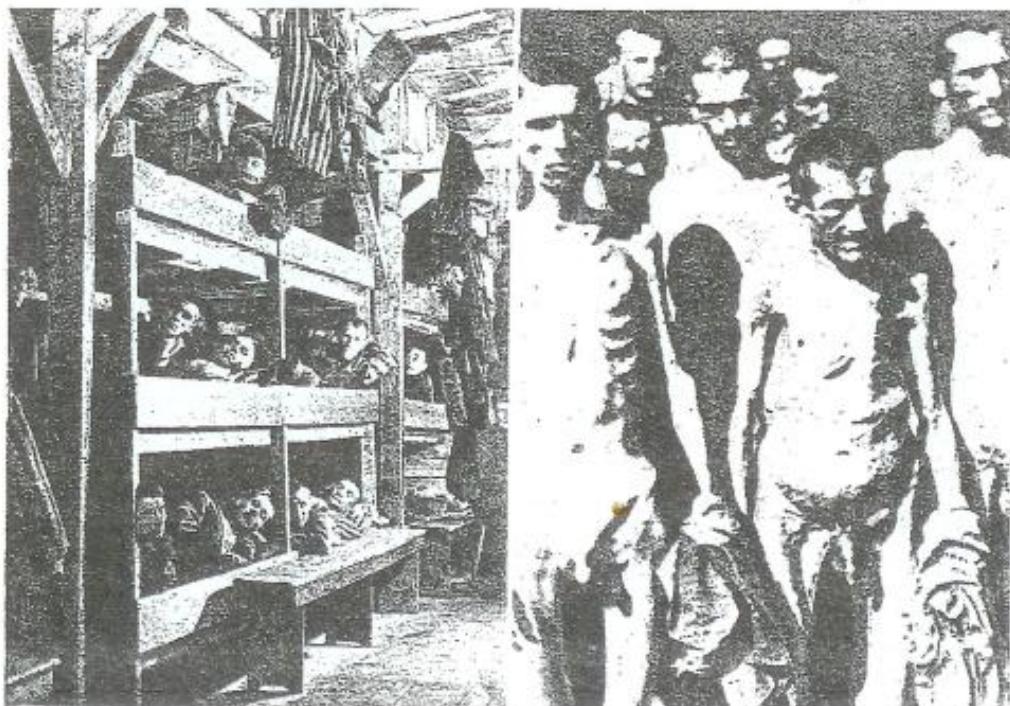
Na pamiatku obetí holokaustu v Izraeli nie sú uvedené mená všetkých obetí z regiónu bytčianska. Uvedieme a doplnujeme ďalšie obete, o ktorých postupne sa dozvedáme, a to:

Hübsch s rodinou
MUDr. Kvit s rodinou
Langová Anna (zastrelená a spálená v Kremničke)
Neumann Frantzka
Stauss Móric (zastrelený a spálený v Kremničke)
Trosler s rodinou
Vitek František
Vitek Jana
Weis s manželkou

Všetkým, ktorých meno sa zachovalo, ale i tým zatiaľ bezmenným, venujeme spomienku....

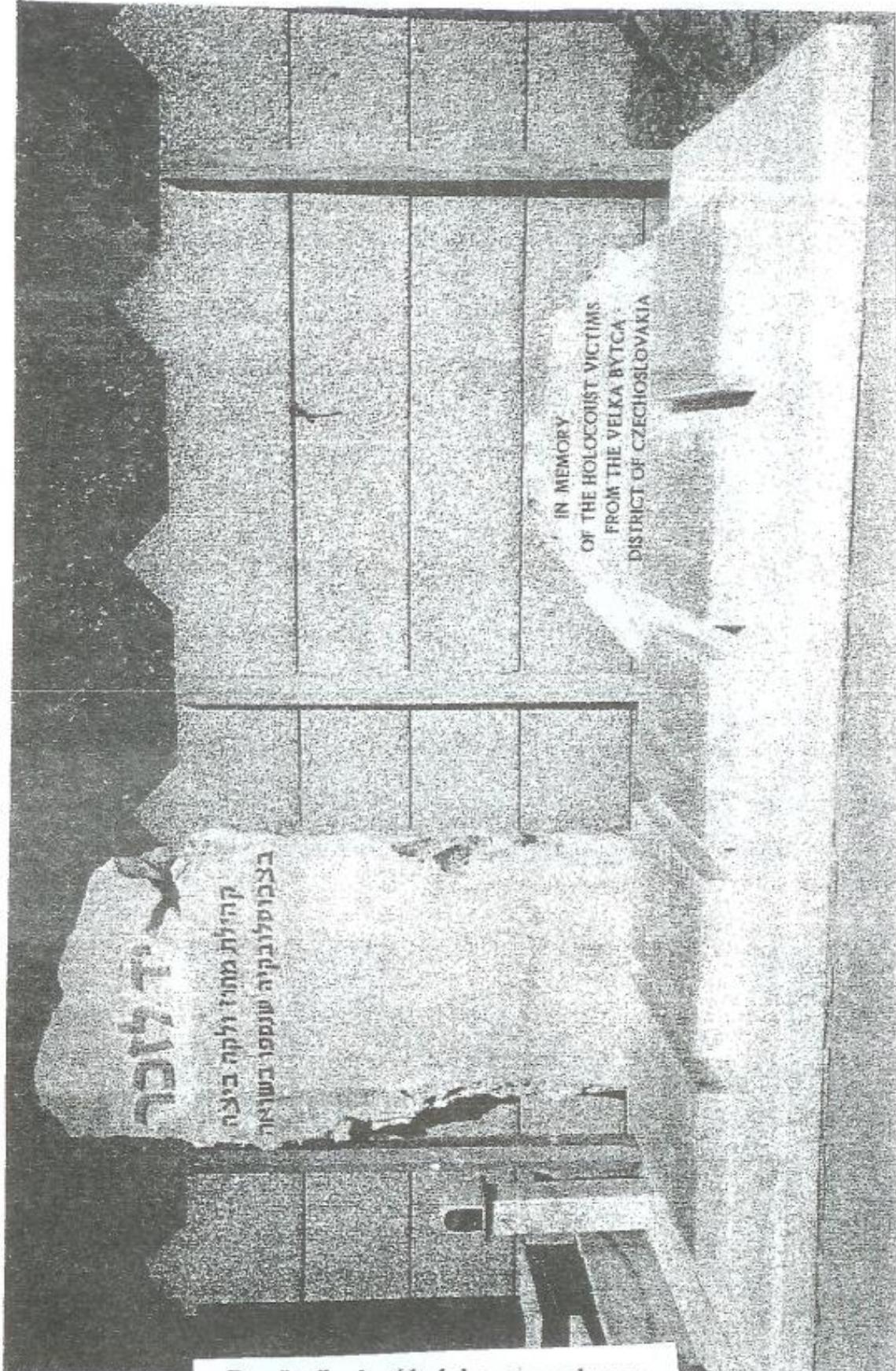
Pravda je taká, že exponenti režimu vytvorili svoj mechanizmus, ktorý likvidoval desaťtisíce obyvateľov Slovenska a zvlášť tých, ktorých označili ako Židia.

Holokaust do dejín Slovenska patrí (ale i do dejín našich obcí a okresného mesta Bytča) tak, ako vinníci a obete.

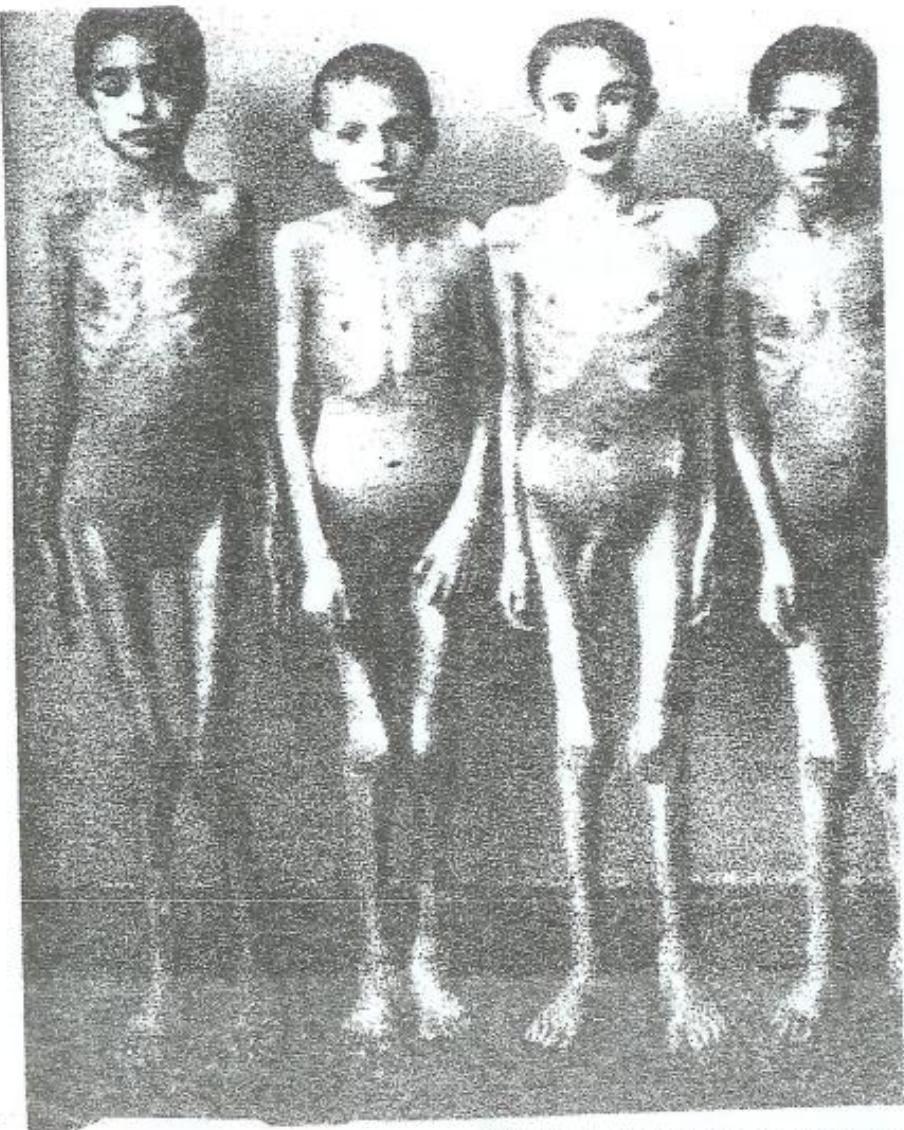

Posledná noc v koncentračnomtábo

Zásrak návratu

Pamätník obetí holokaustu z okresu
Veľká Bytča umiestnený v Izraeli

Sovietsky lekár ošetuje oslobodených väzňov

Záchrancovia životov...

V tejto pochmúrnej dobe fašizujúceho sa Slovenska, boli i statoční občania bytčianska, ktorí i za cenu vlastných životov boli odhodlaní a zasadzovali sa za právo na život, za pravdu, spravodlivosť a slobodu, za ľudskú dôstojnosť postaviť sa vzdorovito proti exponentom režimu, ktorí si uzurpovali právo súdiť Židov a poslať ich na smrť.

K takýmto občanom sa zaradili i manželia Ladislav Gondžár (narodený 19. októbra 1906 vo Vrútkach) a jeho manželka Mária, rod. Paloczy (narodená 13. apríla 1907 v Jászárokszállási), obyvatelia mesta Veľká Bytča od 4. apríla 1938.

Mária Gondžárová

Zanechali „Kroniku nášho spoločného života“, z ktorej vyberá sa pasáž z obdobia rokov 1939 až 1945, kde popisujú: „...ako vznik najhroznejšej fašistickej krutovlády na Slovensku a jej zániku po šesťročnom protifučskom, nekresťanskom barbarizme, po šťastné, radostné obdobie 1. mája 1945.“ V ďalšom preberá sa sled udalostí z citovanej kroniky.

V tomto období najhroznejšieho temna vyvíjali manželia Gondžárovci veľké úsilie na záchrannu rasovo prenasledovaných – našich priateľov z rodiny Ganzlerovcov z Veľkej Bytče a zo Žiliny, aby neboli deportovaní gardistami do koncentračných táborov. Súbežne zachraňovali i telekomunikačný materiál a prístroje správy spojov pred ich odvlečením fašistickými vojskami pri ich ústupe.

Uvedenými počinmi manželia Gondžárovci i z ich pomocníkmi, manželmi Štefana Balalu a ich dcéry Ľudmily, dávali v sázku i svoje životy za tieto ušľachtilé ciele nezištnej pomoci, ktorú poskytovali svojim priateľom židovského vyznania pri ich záchrane v dobe od júna roku 1942 do 1. mája 1945. Obzvlášť kritické dni nastali počas domových prehliadok v auguste 1944 a najmä 25. januára 1945.

Bola to doba neuveriteľného a hrôzostrašného prenasledovania bezbranných ľudí, detí, dospelých, ako aj starých bezvládnych ľudí, ktorých len pre ich vierovyznanie vyháňali z ich bytov členovia Hlinkovej gardy a nadväzne príslušníci nemeckého fašistického Wehrmachtu, Schutzstaffeln (SS), zložiek gestapa, bezpečnostnej polície SIPO (Sicherheitspolizei), ako i príslušníci bezpečnostnej služby SD (Dicherheitsdients). Deportovali ich v uzavorených nákladných železničných vozňoch ako dobytok do zberných, pracovných táborov s určením do vyhľadzovacích koncentračných táborov, kde za nesmierneho hladu skončili svoje životy v plynovej komore a v spaľovni. Len z vtedajšieho okresu Veľká Bytča bolo k smrti utýraných obetí koncentračných táborov do tristo spoluobčanov židovského vyznania.

Z domovov odvedení židovskí občania so sebou mohli vziať len malý baliček, všetko – celé svoje vlastníctvo – museli zanechať v opustenom dome. Ešte v ten istý deň gardisti a niektorí úradníci byty vykrádali. Svedkami takéhoto počinania boli i manželia Gondžárovci, keď v dome Ganzlerovom, s popredným úradníkom do bytu prišla i jeho žena, kde už šafáril licitátor. Paní manželka ihneď pootvárala skrine, brala i s manželom, čo pokladali za potrebné a cenné a odchádzali nabalení domov bez výčitiek svedomia. Len zbytky, po vykradnutí úzkym okruhom úradníkov s manželkami, sa dostali na verejnú licitáciu, kde zostatok sa formálne rozpredal na verejných dražbách. Bola to štátom podporovaná zlodejská banda, nevynímajúca popredných príslušníkov a funkcionárov úradov vo Veľkej Bytči.

V dôsledku tejto hroznej krutovlády prenasledovani nevinní ľudia – a len preto, že vyznávali židovskú vieru – hľadali možnosti, ako zachrániť svoje životy. Pre záchrannu sa podujali manželia Gondžárovci spoločne s rodinou Štefana Balalu. Za najvhodnejšie miesto vytypovali priamo Ganzlerov dom. Dom mal množstvo miestností na prízemí i na poschodí, ako i v rozsiahlej členitej pivnici. Úkryt pôsobil tak, že vchod do úkrytu bol dokonale zamaskovaný, a to vďaka

vstavanému rozsiahlemu (od jednej steny po druhú a od podlahy až po strop) regálu. Regál bol zaplnený množstvom rôzneho železného tovaru, takže nevzbudzoval žiadne podezrenie. V regáli bola zabudovaná nebadaná posuvná doska, ktorá slúžila ako vchod do skrýše.

V tomto úkryte prežívali židovskí občania dlhé týždne, mesiace a roky...

V prvých dňoch ukrývania (jún 1942) vážne ochorel (s vnútorným krvácaním) p. Móric Spitzer, ktorého z úkrytu dopravili do nemocnice v Turčianskom svätom Martine, kde bol operovaný prof. MUDr. Kňazovickým, ktorý tiež zabezpečil, že neboli prihlásený ako občan židovského pôvodu, čím mu umožnil bezpečný pobyt v nemocnici. Medzitým, ako bol p. Móric Spitzer hospitalizovaný, jeho manželku s dcérkou Rutynkou (ešte neboli premiestnené do úkrytu) gardisti zaistili a dopravili ich do zberného tábora pre Židov v Žiline. Brat Aničky Spitzerovej rodenej Ganzlerovej – Gejza Ganzler – po predchádzajúcich kontaktoch docielil, keď vyplati požadovanú sumu 100 000,- Sk jednému gardistovi – strážcovi, ktorý 29. júna 1942 zo zberného koncentračného strediska v Žiline, prepustenie Aničky Spitzerovej a jej dcérky Rutynky umožnil. Ešte v tom dni, v noci prišli do Veľkej Bytče a ubytovali sa u manželov Gejzu a Šarlotty Ganzlerovej.

V nasledujúci deň, 30. júna 1942, gardisti vo Veľkej Bytči začali veľkú raziu – pohon na Židov, preto Gejza Ganzler ich premiestnil do úkrytu.

Po dvoch mesiacoch liečby z nemocnice z Martina v neskorych hodinách do Veľkej Bytče sa vrátil p. Móric Spitzer, ihned bol umiestnený v úkryte, kde sa stretol s manželkou Aničkou a dcérkou Rutynkou.

Postupom času sa pomery zhoršovali a prenasledovanie občanov Židovského pôvodu sa stupňovalo. Z toho dôvodu aj pán Ignác Hajnál s manželkou Régou rodenou Leimdörferovou zo Žiliny našli ochranu v tomto úkryte vo Veľkej Bytči. V tom čase v úkryte sa už prechovávalo päť rodinných príslušníkov.

O nákup potravín sa starali p. Ružena Balalová, Mária Gondžárová, nakupovalo sa v malých dávkach, aby to nevzbudzovalo podezrenie. Tiež nákupy uskutočňoval p. Ladislav Gondžár, ktorý denne bol na pracovných cestách v okresoch Považská Bystrica a Veľká Bytča. Nákupy potravín v značnom priestorovom rozptyle nevzbudzovali záujem. Nakupovali napr. u p. Podolana, vedúceho obchodu s miešaným tovarom v Štiavniku, p. Martina Mišutku – hostinec a obchod potravín vo Hvozdnici, p. Thusťáka – mlynára v Považskej Bystrici a ďalších obchodoch s potravinami. Stravovanie pripravovala p. Gondžárová.

Situácia sa značne skomplikovala, keď na prelome rokov 1943 – 1944 vedľa nášho bytu na poschodí po uvoľnení bytu môjho priateľa s rodinou z Považskej Bystrice sa nastáhovali nemeckí vojaci – spojári. Našťastie zanedľho boli odtiaľ odvelení. Nadväzne sa na prízemie nastáhoval nemecký sanitný oddiel vlasovcov. Do susedného Reichovského domu, ktorých 13. augusta 1944 gardisti vystáhovali a boli deportovaní do koncentračného tábora i keď mali prezidentskú výnimku (čo stalo mnoho peňazí), sa nastáhovalo nemecké veliteľstvo, odkiaľ bolo

vidieť do dvora i na poschodie. Takisto o tri domy ďalej sídlilo veliteľstvo Wehrmachtu.

Tieto skutočnosti si vyžadovali obzvlášť zvýšenú opatrnosť a značnú nervovú sústredenosť. Zadné vchodové dvere na dvor sa už nemohli uzatvárať, a tak bol celý dvor a poschodie otvorené, kde mal hodikto prístup. Sťažila sa i donáška teplej stravy, ktorú p. Ladislav Gondžár ukrývajúcim prinášal v koši na drevo s drevom na povrchu.

Prvá domová prehliadka

Situácia sa vyhrotila, keď p. Štefan Balala získal veľmi dôvernú správu o podozrení údajného úkrytu Židov v Ganzlerovom dome (kde bol správcom železiarskeho obchodu). Bezodkladne, po porade s Ladislavom Gondžárom a ukrývaných, pristúpilo sa k zabezpečeniu náhradného umiestnenia. V ten istý deň, vo večerných hodinách, jednotlivo sa premiestňovali nešťastí prenasledovaní do rodinného domku Leimdörferovej, kde bývala jedna učiteľka a Kristína Kňazková, ktorá bola pomocníčkou v domácnosti u rodiny Ganzlerovej od svojej mladosti. Manželka p. Ganzlera, Šárika, rodená Leimdörferová, v tomto dome žila u svojich rodičov, pokial bola slobodná.

Premiestnenie prenasledovaných prišlo v pravý čas. Už v nasledujúci deň bola v budove u p. Ganzlera uskutočnená prehliadka, no bezúspešne. Gardisti nenašli žiadneho Žida a ani neobjavili nič podozrivé. Vydýchli si nielen ukrývajúci sa, ale i rodiny p. Gondžára a Balalu.

Obaja usúdili, že donedávna zriadená skrýša nie je bezpečná, môžu ju pri dôslednejšej razii odhaliť, preto začali budovať nový úkryt. Zamurovali z uličnej strany pivničné okienko. Táto pivničná miestnosť, ktorá pôvodne slúžila ako sklad pre hostinec, sa dala výborne zamaskovať. Vchod do tejto miestnosti – nového úkrytu – viedol z bývalej kaviarenskej miestnosti, kde boli sklápacie dvere. Táto miestnosť v tom čase slúžila ako sklad pre železný obchod, medzi iným i na uskladňovanie veľkého množstva rákosia v obaloch. Rákosie sa uložilo tak, aby prekrylo sklápacie dvere vedúce ku skrýši. Skrýša sa preukázala pomerne bezpečná a vyhovujúca. K ukrývajúcim bol ľahký prístup, pokial nehrozilo nejaké nebezpečenstvo. Tadeto sa denne prinášala strava, čerstvá voda a vynášali ľudské výlučky.

Časť pivničného priestoru v susedstve skrýše sa využíval ako sklad nábytku, ktorý vyrábal stolársky majster p. Žák. Tento skladový priestor bol uzatvorený a len veľmi zriedkavo prístupný, a to len vtedy, keď sa časť nábytku odpredalo, alebo sa privážal nový nábytok na uskladnenie.

Dni a týždne v neustálom strachu plynuli. Denný stereotypný režim bol náhle zdramatizovaný. Skrývajúci sa p. Hajnal oznamil p. Gondžárovi, že jeho manželka je nemocná a požiadala, aby sprostredkoval lekársku prehliadku a liečenie. Po poradení sa p. Gondžár navštívil MUDr. Horanského (s ktorým bol

v priateľskom vzťahu) a rozpovedal mu, o čo ho prosí p. Hajnal. Lekár MUDr. Horanský p. Gondžárovi oznámi, aby zašiel i za p. MUDr. Lackom, ktorý pomoc prisľúbil. Po dohode, večer o 20.00 hod, prišli spoločne MUDr. Horanský a MUDr. Lacek do bytu p. Gondžára, kde už čakala pacienka Réga Hajnalová. Všetko prebiehalo podľa dohovoru. Lekári pacientku prehliadli a poskytli jej potrebné lieky. Pri odchode p. Gondžárovi však oznámili, že zdravotný stav p. Hajnalovej je veľmi vážny a za takých podmienok je len malá nádej na jej uzdravenie. Nakoľko jej zdravotný stav sa nezlepšoval ani po dlhšom čase, p. Gondžár a Balala vo vedľajšej opustenej budove, kde bola hlinená podlaha, vykopali jamu, ktorá by mohla slúžiť ako hrob. Pán Balala tiež pripravil z plechu rakvu pre prípad jej použitia. Preto všetkých prekvapila radostná správa lekárov, že p. Hajnalovej sa začal zdravotný stav zlepšovať.

Dni, týždne, mesiace i roky plynuli. Kalendár ukazoval, že je 25. január 1945. popoludní sa p. Gondžár vrátil z Považskej Bystrice. Ako vždy, overil si, či je všetko v poriadku. Onedlho, o 18.00 hod, p. Balala zavrel predajňu železoobchodu. Bol to čas, kedy začala práca a starostlivosť o ukrývajúcich sa. Po prezretí okolia, v budove i vo dvore p. Gondžár začal zo studne, nachádzajúcej sa v blízkosti skladu dielne, pumpovať vodu do vedier. To už bol signál ukrývajúcim sa, ktorí museli prebývať v tichosti v jednej pivničnej miestnosti bez okien, akéhokoľvek nábytku a kúrenia. Na daný signál otvoril p. Ganzler skladové dvere a opatrne šeptom sa privítal s p. Gondžárom, ktorý priniesol vodu. Vyniesol WC bunku, ktorú po vyprázdení a vyčistení priniesol naspäť do skrýše pre ďalšiu potrebu. Medzitým manželka pripravila na prenos navarené teplé jedlo, aby ju mohol odniesť do úkrytu. Popri tom p. Gondžár nezabudol skrývajúcich sa povzbudiť, duševne posilniť, informovať o udalostiach na frontových bojiskách, najmä ako sa blížia oslobodzovacie armády, ubezpečovali sme sa, že už tomto roku vojna skončí. (Toto sa opakovalo dennodenne až do oslobodenia.)

Zaželali sme si pokojnú noc a odišiel som k manželke. Čakalo ma prekvapenie. V byte sme mali návštevu, a to jedného príslušníka z vojenskej nemocnice (bola umiestnená v náprotivnej budove, v súčasnosti slúžiacej ako pastoračné centrum farského úradu), ktorý bol rád, že sa mohol s manželmi Gondžárovci rozprávať po maďarsky, a ako bolo zreteľné, cítil sa u nás veľmi dobre. Vtedy, 25. januára 1945, asi o 19.30 hod. začuli, že niekto sa veľmi ponáhlia po dlhej verande – pavlači. Bola to sl. Ľudmila Balalová, ktorá ako otvorila dvere, ustrašená povedala „Pán Gondžár, podte otvoriť sklad – máme domovú prehliadku!“ Maďarský vojak sa len začudoval, prečo domáci ostali vystrašení, naštastie ničomu neporozumel. Pán Gondžár vzal kľúče od skladu a vyšiel z bytu na pavlač a uvidel vo dvore viacero gardistov a pri vchodovej bráne bolo pristavené vozidlo s ďalšími gardistami. Pred skladom už čakali dvaja príslušníci Hlinkovej gardy. Po otvorení skladu gardisti uvideli, že je tam množstvo veľkých stojacích dební do výšky človeka (bolo ich 33 s technickým spojovacím materiálom a prístrojmi – dovezených z Nitry za účelom „uskladnenia“. Ihned’ padla otázka, čo je v tých debnách, odkiaľ sú a pre aký účel. Dali rozkaz na ich otvorenie. Pán

Gondžár oznámi gardistom, že tieto skladové miestnosti prevzalo Riaditeľstvo pôšt a telegrafov v Bratislave a keď sa chcú presvedčiť, čo je v tých debnách, nech si vyžiadajú súhlas z Bratislavu. Napriek tomuto vysvetleniu gardisti boli neústupčiví, debny otvorili a presvedčili sa, že sa tam nachádza ústredňa izolačne zabalená proti vlhkosti. Gardisti poprehliadali všetky debny a všade „ňúrali“.

Prehliadka pokračovala ďalej na poschodi v byte a služobnej pracovni. Bezwýsledne. Nanovo, podľa príkazu, sa prešlo do pivničných priestorov, do priestoru uskladneného nábytku. Gardisti hľadali, snorili, pootvárali dvere na každom kuse nábytku, debne a všade mali oči. V ďalších priestoroch s uskladnením tovaru železiarskeho obchodu p. Gondžára poslali, aby sa zdržiaval doma a doprovod im musel robiť p. Balala. Prehliadka bola opäť bez výsledku. Po pavlači sa znova ozvali zvuky krokov – do bytu vošla sl. Balalová s odkazom, že p. Gondžár má zisť do pivnice, ktorá patrí k jeho bytu.

Po otvorení pivničných dverí gardisti uvideli uskladnené drevo a uhlie vo dvoch oddelených miestnostiach. Gardisti hľadali, ich veliteľ sekerou preklepával steny a ďalší prehadzovali drevo. Zrejme hľadali tajný úkryt. Všetko prekutali, nadreli sa, ale výsledok bol nulový. Po tejto prehliadke gardisti prešli do druhej časti pivničnej miestnosti s veľkou klenbou, kde boli uskladnené zemiaky. Gardisti víťazoslávne začali triumfovať, keď uvideli značný výkop zeminy a hned vyžiadali vysvetlenie, čo to znamená. Pán Gondžár povedal, že na príkaz jeho najvyššieho predstaveného - prednosta Telegrafného stavebného úradu v Žiline p. Ing. Čaliovského pripravoval priestor na uschovanie zakopaním technického materiálu pred jeho odvlečením nemeckým vojskom. Napodiv veliteľ raziovej jednotky príslušníkov Hlinkovej gardy sa uspokojil s týmto vysvetlením. Výkop jamy zrejme odpútal pozornosť a intenzita preklepávania stien sekerou sa utlmita a susediaca stena so skrýšou, v ktorej boli prechovávaní Židia, bola od preklepávania ušetrená. Prehliadka pokračovala v ďalších pivničných priestoroch smerom k druhému koncu budovy, kde priestory boli prázdne a iba v jednej miestnosti bolo trocha dreva a uhlia. Intenzita preklepávania stien sa nanovo zvýšila. Z pivnice všetci vyšli pri zadnej bráne na dvor a p. Gondžár stal sa svedkom, ako gardisti pred sebou šikanujú zubného lekára MUDr. Lengyela i s manželkou, ktorý mal v prízemnej miestnosti zubnú ambulanciu. Naládovali ich do pristaveného auta. Nepomohla im ani veľmi draho zaplatená prezidentská výnimka. Z rodiny manželov MUDr. Lengyela sa podarilo zachrániť ich dievčatko, ktoré šťastnou náhodou pre raziu odišlo k tete Gondžárovej, kde nedošla, lebo susedka, p. Šopáková zbadala, že do Ganzlerovho domu sa vrútili členovia Hlinkovej gardy a dievčatko Rutynku rýchlo pritínila a odviedla k sebe domov. Až do oslobodenia bolo o dievčatko vo viacerých rodinách Veľkej Bytče postarané.

Domová prehliadka pokračovala v ďalších častiach rozsiahlej budovy, podrobne sa prehliadali miestnosti i pracovňa rodiny Gondžárovcov – kredenec, skrine, posteľ, balkón, špajza, otvárali kufre, skrátka všetko, na čo prišli a zdalo sa im byť podozrivé. Gardisti bez prehliadky nenechali ani priestory na pôjde.

Po nekonečne dlho trvajúcich hodinách, konečne pred polnocou oni, nadľudia – príslušníci Hlinkovej gardy - opustili budovu. Neodišli s úplne prázdnymi rukami – zobrali manželov Lengyelovcov, ktorí sa už z koncentračného tábora nevrátili. Zostala žiť ich dcérka, Rutynka – vďaka obetavosti občanov Veľkej Bytče, kde sa jej dostalo záchrany.

Po razii na chodbe sa zišli manželia Gondžarovci s p. Balalom a dcérou Ľudmilou. Pani Gondžárová povedala: „...konečne si môžeme vydýchnuť a podakovať pánu Bohovi, že nás a našich ukryvajúcich priateľov neopustil ...“ Boli šťastní, že gardistom sa nepodarilo odhaliť skrýšu s ôsmimi Židovskými občanmi, boli šťastní, že všetci žijú... V tento pamätný deň, 25. januára 1945, viseli ich životy na vlásku a vieme si predstaviť, čo by nasledovalo, keby príslušníci Hlinkovej gardy počas razie skrýšu odhalili.

Vo Veľkej Bytči našli sa občania ako Ladislav Gondžár s manželkou Máriou, Štefan Balala s manželkou Ruženou a dcérou Ľudmilou, ktorí v období fašistickej poroby zapojili sa do boja za obnovenie slobody a demokracie a tiež k nezištejnej pomoci rasovo prenasledovaných s vedomím, že môžu prísť i o svoje životy. Ich cieľavedomá činnosť, neobyčajná práca, pocit zodpovednosti a starostlivosti s neobmedzenou trpežlivosťou a ich odhodlanosťou urobiť všetko, aby zachránili životy našich spoluobčanov židovského presvedčenia v rokoch 1942 až 1945 neboli märne – všetci hrôzy prežili, ked' 1. mája 1945 osloboditelia priniesli slobodu i do Veľkej Bytče.

Ignác Hajnal s manželkou Régou rod. Leimdörferová a Šarlota Leimdörferová s manželom Gejzom Ganzlerom

Pre úplnosť uvádzajú sa osobné údaje zachránených spoluobčanov Veľkej Bytča v nasledovnom prehľade:

Č	rodinný vztah	meno	narodenie úmrtie	miesto
1	vdova	Róza Ganslerová	* 27. 8. 1870 + 11. 8. 1947	Bytča
2	syn	Gejza Gansler	* 5. 6. 1895 + 4. 8. 1971	Žilina (pochovaný v Bratislave)
3	manželka	Sarlota Ganslerová	* 7. 1. 1900 + 10. 5. 1980	rod. Leimdörferová v Bratislave
4	sestra	Anne Spitzerová	* 25. 8. 1901 + 27. 8. 1972	rod. Ganslerová v Haife, Izrael
5	manžel	Móric Spitzer	* 12. 7. 1889 + r. 1952	V Haife, Izrael
6	dcéra	Ruht Spitzerová	* 6. 12. 1926	rod. Leimdöfrerová, žijúca v Haife, Izrael
7		Réga Hajnalová	* 5. 9. 1895 + 23. 5. 1965	rod. Leimdöfrerová V Buenos Aires, Argentína
8		Ignás Hajnal	* 21. 4. 1885 + 23. 2. 1965	V Buenos Aires, Argentína

Pán Ladislav Gondžár s manželkou Máriou a dcéra Štefana Balalú, Ľudmila za svoju občiansku statočnosť, za záchranu života občanov židovského vyznania obdržali vysoké Izraelské vyznamenania **Spravodliví mezi národmi**.

Nielen vo Veľkej Bytči, ale i v ďalších obciach a osadách bytčianska boli statoční ľudia, ktorí nasadením vlastných životov prichýlili rasovo prenasledovaných občanov. Tak tomu bolo i v Súľov – Hradnej, kde evanjelický farár Ondrej Pecka s manželkou Martou, rodenou Bohúňovou konal v duchu tolerancie, ako opravdivý vlastenec nezaprel v sebe kuzmányovského ducha „Koho dar nezvedie, hrozba neskôr“, pridal sa do ilegálneho protifašistického odboja, ale tiež na fare v pivnici prechovával ľažko nemocných starých Neumannovcov z Predmiera.

V priebehu obsadenia Súľovskej kotliny dňa 29. septembra 1944 nemeckými vojakmi viacerých skrývajúcich sa židovských občanov odhalili a naložili do nákladného auta. Občan Tibor Novotný márne prehováral Lipšerovcov z Veľkej Bytče, aby utiekli do lesa. Odmieli a rezignovane sa dobrovoľne nechali Nemcom zajat.

Pri razii nemeckí vojaci na nákladné auto naládovali zaistených a doviezli ich do Predmiera. Nastalo vypočúvanie. Odtiaľ previezli zaistených protifašistických príslušníkov Jozefa Podhorányho – učiteľa, Ondreja Pecku – evanjelického farára zo Súľova a Jána Balalu z Veľkej Bytče do vyšetrovacej väzby do Žiliny a odtiaľ do väznice v Ilave. Občanov, rasovo prenasledovaných nemocných manželov Neumannovcov z nákladného auta previezli ktorie kam. Vo väznici v Ilave pribudli z Predmiera Jana a František Vítekovi.

Z Veľkej Bytče, po prechodnom ukryvaní v Súľov – Hradnej, židovská rodina Kleinovcov našla možnosť úkrytu v obci Bodina, u rodiny Michala Lišického. Dňa 13. decembra 1944 došlo k prestrelke v oblasti Vrchteplej, na základe čoho bola rodina Kleinovcov prinútená opustiť skrýšu. O tri dni, 16. decembra 1944 (zrejme na základe udania) nemecká prepádová jednotka vypálila obydlia rodín Jakuba Kuša, Michala Lišického a Jozefa Valička.

Vojtech Klein, občan židovského vyznania bol tiež príslušníkom štvrtého bataliónu, 2. oddielu – účastníkov z Veľkej Bytče, kde bol registrovaný pod poradovým číslom 22.

Spomienky na Elemíra Hlinovského z Bytče

Z mála tých, ktorí pre svoju náboženskú príslušnosť bol prenasledovaný počas obdobia druhej svetovej vojny a prežil, bol i pán Elemír Hinovský (Leimdörfer), rodák a obyvateľ Veľkej Bytče.

Priblížme si profil p. Hlinovského veľmi stručným prehľadom jeho života bez komentáru, ten sa prenecháva na čitateľovi.

Elemír Hlinovský narodil sa 29. januára 1906 vo Veľkej Bytči, kde vychodil ľudovú a meštiansku školu. Dvojročnú priemyslovú školu (technický odbor) absolvoval v Moravskej Ostrave. Po nadobudnutí vzdelania pracoval v Bytči a nadväzne tri roky v elektrárni v Užhorode. V r. 1927 odbornosť si dopĺňal vo Francúzsku. Vojenskú službu v r. 1927 – 1929 absolvoval v rádiotelegrafickej škole v Trnave, odkiaľ bol zadelený na vojenskú vysielaciu stanicu v Bratislave. Po návrate z vojenčiny sa menovaný osamostatnil v rodisku.

V r. 1938 na základe mobilizácie nastúpil do Nitry k delostreleckému pluku. Neočakávane došlo k demobilizácii všetkých príslušníkov židovského vierovyznania, ktorí boli deportovaní v počte do 300 mužov do židovskej školy v Nitre. Denne na betónovej letiskovej ploche boli vystavovaní krutej vojenskej drezúre s neľudským zaobchádzaním ústiacim do fyzického týrania. Zanedlho sa podarilo E. Hlinovskému nadviazať spojenie s ilegálnou skupinou v Nitre, cez ktorú sa brutálne zaobchádzanie zo Židmi dostalo do sveta, keď maďarská rozhlasová stanica po heslom „NITRACGAU“ informovala o brutalite, ktorej boli podrobovaní zúbožení Židia v Nitre. Nadväzne Židia z tábora z Nitry boli presunutí do Červenice pri Prešove, kde sa dostali pod velenie Slovenských Nemcov – príslušníkov FS

(Freiwillige Schutzstaffel – ozbrojené jednotky DP – Deutsche Partei – Nemecká strana). Židia boli nasadení na stavbu ciest za fažkých podmienok, často boli týraní, a palicovaní najbrutálnejším spôsobom. I tu E. Hlinovský pocítil zverskost' brutality „Herrenvolku“ (pána ľudu).

E. Hlinovský i s ostatnými Židmi nasadenými na nútene práce si vydýchol, keď v r. 1939 zo dňa na deň láger v Červenici zanikol a on sa stal voľným.

Cesta viedla do svojho rodiska – Bytče. Ani nestihol pookriať a už ho brat Dr. Vojtech Leimdörfer zasvätil do ilegálnej činnosti. V rodičovskom dome (Veľká Bytča, námestie č. 147), ale i na iných miestach, sa usporadúvali stretnutia ilegálnej skupinky sporadicky i s členmi z Považskej Bystrice s Ladislavom Lečkom a Antonom Lichtmanom a zo Žiliny s Čápom a Viktorínom.

E. Hlinovský počas ilegálneho zasadnutia konaného v rodičovsom dome vykonával strážnu službu. Nainštaloval poplašné zvonkové zariadenie, ktorým v prípade nutnosti bolo možné včas signalizovať nebezpečenstvo. V takom prípade sa zabezpečil únik rebríkom do susedného dvora pani Halmaryovej. Tiež E. Hlinovský v obchode zabezpečoval preberanie ilegálnej tlače (z Považskej Bystrice ju do Bytče prevážali na bicykloch brat Dr. Vojtech s Bohuslavom Tisom – učiteľom) a tiež ju oproti preukázanému heslu kolportoval členom ilegálnej siete okresu Veľká Bytča.

Začiatkom roku (12. apríla 1940) bola na živnosť E. Hlinovského uvalená „dočasná správa v čele s J. H. a I. P. a v nadväznosti 1. augusta 1941 sa uskutočnila arizácia v čele s V. J.

Po arizácii E. Hlinovský nastúpil pracovať ako elektromontér u Jána Balalu v Bytči, ale po šiestich mesiacoch po neustálom prenasledovaní a vyhrozovali i J. Balalovi domácimi gardistami a členmi HSL'S odišiel pracovať do Bratislavu. Vo Všeobecnom stavebnom družstve ako vedúci elektromontér pracoval s vysielaním na prácu do Bánoviec nad Bebravou a do Vrútok po dobu 28 mesiacov. V práci bol ako Žid vydieraný, majstri ho doslova „zmýkali“ a týždenný príjem bol nižší ako životné minimum, a to iba 80.- Sk, z čoho musel užiť svoju rodinu s troma maloletými deťmi. Prácam v Bánovciach a Vrútkach podarilo sa mu uniknúť nejednej razii a tak unikal transportovaniu do koncentračného tábora.

V Uhrovej sa mu podarilo nadviazať ilegálne spojenie, vďaka čomu po vypuknutí SNP manželku i s deťmi prepravil do skrýše na samote na horách v Bodine – okres Považská Bystrica, kde našli prechodné útočište.

E. Hlinovský, ilegálnym vedením z Uhrovej, bol vyčlenený do partizánskej jednotky čsl. Brigády M. R. Štefánika, ktorému velil K. K. Popov. E. Hlinovský bol zadelený ako partizán – príslušník guľometného družstva, do čaty, ktorej veliteľom bol p. Hruška v Kuneráde. Z jednej z mnohých bojových akcií, pod presilou nemeckých vojakov, na rozkaz veliteľa, ~~ša~~ partizáni rozčlenili na menšie skupinky. Skupinku, v ktorej bol E. Hlinovský, fašisti dňa 14. decembra 1944 pri Kamennej Porube zajali.

Po nekonečnom vypočúvaní E. Hlinovský sa ocitol v tábore v Seredi a postupne deportovaný do koncentračných táborov v Sachsenhausene, Mathausene, Wellse a nakoniec v Ebenseene.

Pán Hlinovský, pôvodným menom Leimdörfer, takticky včas si zmenil meno, a teda navonok nevzbudzoval zvýšenú nenávist' veliteľov k Židom.

Ved' v koncentračných táboroch najviac a neľudsky boli týraní sovietski zajatci, potom Židia a komunisti. Pán Hlinovský spomínal na jednotlivé koncentračné tábory, v ktorých bol väznený tak, že jeden od druhého sa líšil iba menom, v každom velili hitlerovskí fanatici a doslova sadisti.. Všade bez príčiny sa týrali ľudia, všade nemeckí fašisti nielen mučili, ale doslova vraždili väzňov. Strava – ak sa dá tej žbrnde zo zemiakových šúp tak povedať, bola rovnaká, odporná, ale predsa sa zjedla – aby sa žilo. Na jeden kavalec boli pridelení 4 – 5 spoluvázni, do miestnosti 15 x 7 m na noc navtláčali až do 1 200 na košť vychudnutých a od útrap upadajúcich a prácou zmorených, v mnohých prípadoch značne nemocných spoluvázňov. Oporu nebolo, ved' gumenými obuškami neustále mlátili hlava – nehlava. Svitanie bolo znamením nástupu do ľažkej nekonečnej driny. Každý deň viacerí od vysilenia padli – ich ďalší transport bol smerom na spálenie. A dym sa neustále valil... Čo i len iskierka odporu sa trestala bitím a smrťou, či od týrania, alebo povesením, zastrelením, alebo za položiva vhodením do pece. Takýto bol fašizmus.

Takéto muky prežíval i náš rodák E. Hlinovský.

Priblížme si spomienky E. Hlinovského na koncentračný tábor v Ebenseene.

Koncentračný tábor v Ebenseene pri Tavenskom jazere v Rakúsku vznikol v jeseni v roku 1943 ako pobočný tábor koncentračného tábora v Mauthausene. Pôvodne bol určený pre 5 000 väzňov, ale ku koncu vojny ich tam bolo občas až 30 000. V horách pri jazere museli väzni vyvrtávať tunely pre podzemnú rafinériu ropy, ktorú tu nacisti zriaďovali. Za strašných podmienok boli tu vybudované podzemné haly, chodby a spojovacie tunely pre výrobu. Pracovné podmienky v podzemí boli hrozné. Veliteľom tohto koncentračného tábora bol Anton Ganzem. SS-Hauptsturmführer Ganze sa narodil 6. 2. 1899. po prvej svetovej vojne, v ktorej slúžil v nemeckej armáde, prihlásil sa k polícii vo Württembersku. V r. 1931 vstúpil do NSDAP – členské číslo jeho organizovanosti bolo 627 421. O dva roky neskôr, t.j. v r. 1933, sa dostal ku gestapu a postupne do SA (Sturmsbteilungen – úderné jednotky NSDAP) a nakoniec do SS (Schutzstaffeln – ochranné oddiely NSDAP). V SS sa stal Unstersturmführerom a potom slúžil u Waffen – SS ako veliteľ strážneho oddielu v Hitlerovom hlavnom stane. Odtiaľ bol v r. 1942 odvelený do Mauthausenu a v r. 1944 sa stal veliteľom koncentračného tábora v Ebenseene. Ebensennský veliteľ koncentračného tábora Ganz pri porotnom súde dňa 26. októbra 1972 v Memmingene v NSR cynicky vypovedal „...Keď som niekoho kopol alebo mu dal facku, tak si to tiež zaslúžil...“. Tu nešlo iba kopanec, alebo o facku, ako vypovedal a spomíнал E. Hlinovský a s ním v súlade mnohí spoluvázni (i Pavol Paník – tiež väznený v Ebenseene – rodák z Pekliny a obyvateľ Malej

Bytče č. domu 105) a mnohí ďalší, ktorí prežili tieto hrôzy. Ved' pod priamym velením Ganza sa uskutočňovali mnohé vraždy a násilnosti na bezbranných väzňov. Ganz nechal väzňov, ktorí prišli do koncentračného tábora i 24 hodín nahých stáť v mraze a snehu, nechávali ch polievať ľadovou vodou a preto niet sa čo čudovať, že už počas prijatia do tohto koncentračného tábora mnohí z nich vyčerpaním zomreli. V tomto koncentračnomtábore bez milosti pre úplné malichernosti dal Ganz väzňov zastreliť alebo obesiť. Tak napr. jeden taliansky väzeň bol obesený, lebo deň predtým zaspal nástup. Iného poľského a ďalších troch ruských väzňov dal Ganz obesiť pretože si hotovili z útržkov diek rukavice, podľa Ganza spáchali „sabotážny čin“. Nebolo zvláštnosťou, že väzňov nahnali do vodnej nádrže a tam boli utopení. V týchto zverstvách, ktoré fašisti páchali na bezbranných väzňov nielen E. Hlinovský, ale i P. Pánik a ďalší spomínali na mnohé a ďalšie výčiny „mocipána“ Ganza.

Spoluväzni medzi sebou si vypomáhali a boli nápomocní. Svedectvom je i tá skutočnosť, keď väzeň JUDr. Jakuboci (v civile trestný sudca z Trenčína) ako ľažko nemocný nevládal kráčať, tak ho spoluväzni natlačení medzi seba doslovne podopieraním prepravili na pracovisko, kde ho prekryli materálom – podarilo sa ho zachrániť a tiež ako jeden z mála sa dožil oslobodenia.

Veľkou výhodou bolo, že E. Hlinovský ovládal viacej rečí (slovensky, nemecky, francúzsky, maďarsky, ale i rusky, o čom pomlčal). Takže tlmočil v týchto jazykoch informácie spoluväzňom. Skontaktoval sa s jedným dozorcom – rakušanom – veliteľom stotiny, ktorý ako výnimka v sebe si uchoval ľudskosť a ktorý súčitil s väzňami. Informoval E. Hlinovského s novinkami, že front z východu i zo západu sa každodenne približuje. Tieto zvesti sa rozšírili medzi väzňov, vlievali novú nádej do života, nádej záchrany so skončením tohto každodenného tyrania.

Veľkým činom bola skutočnosť vytvorenia Medzinárodného väzenského výboru – ilegálnej organizácie v koncentračnom tábore v Ebenseene. Približovaním fronty viacerí príslušníci SS – dozorcova ale i z veliteľstva koncentračného tábora odhadzovali svoje uniformy, preobliekali sa do pásikovaných šiat väzňov a tak maskovaní ako „utečenci“ unikali z tábora smerom k západnej fronte. V tomto vznikajúcim chaose podarilo sa ilegálnej organizácii postupne zmocniť vyše dvadsať pušiek, niekoľko pištolí, streľivo i granáty, ktoré sa ukrývali pod podlahou v barakoch. V tomto chaose sa podarili i prepady strážcov SS-manov a väzni sa zmocňovali ďalších zbraní. Veliteľ Ganz zúril a pripravoval likvidáciu všetkých väzňov ešte pred príchodom fronty. Vďaka dozorcovi – rakušákovi – ktorý tento zámer oznamil E. Hlinovskému, že zajtra budú všetci väzni nahnaní do štôlne, ktorá je podmínovaná a budú tam za živa pochovaní. Ihned' táto skutočnosť bola nahlásená ilegálnej organizácii a pripravovala sa vzbura.

Veliteľ koncentračného tábora Ganz nechal nastúpiť všetkých väzov na apel a vyzval E. Hlinovského, aby preložil do jazyka slovenského, francúzskeho a maďarského v plnom znení pod hrozbou smrti nasledovný preslov „Mám k dispozícii dosť prostriedkov a súl a varujem vás, aby ste nepodnikli žiadnen

nepremyslený čin. Rozhodol som sa vás zachrániť pred dopadajúcimi streľami na tábor, a preto všetci pokojne sa sústredíte do podzemných štôlní. Pýtam sa, či môj návrh prijímate...“ Všetci väzni hromovým hlasom zvolali „NIE!“

Väzni však o pravej pričine boli informovaní, zaznel signál a všetci v počte 15 000 väzňov sa vzbúrili proti strážcom a veleniu tábora. Strážcovia začali bezhlavo pred postupujúcou masou väzňov utekať.

Niekoľko hodín po tejto udalosti vstúpili už americké oslobodzujúce jednočky do tábora. Slovami sa nedá vypovedať radosť, ktorá vzplanula u všetkých väzňov – už slobodných občanov.

Po oslobodení všetci spoluväzni z Československa v počte 216 sa zhromaždili a za svojho predsedu zvolili kpt. Košku a jeho zástupcu E. Hlinovského. Ich úlohou bolo postarať sa o nemocných, zabezpečiť potravu, ošatenie a styk s oslobodzovacou armádou k zorganizovanému návratu do vlasti.

Do tábora prichádzali autá, aby oslobodených väzňov podľa štátnej príslušnosti prepravili do vlasti. V tábore zostali len bývalí väzni - z Československa, Poľska a Sovietskeho zväzu. Občania zo Sovietskeho zväzu dostali pokyn, aby sa odobrali do Viedne. Čechoslováci vyčlenili niekoľkých automechanikov a šoférov, ktorí dali do prevádzky tri autá (pneumatiky, potrebné náčinie a pohonné hmoty poskytol styčný dôstojník z oslobodzovacej armády) a tak 20. mája 1945 oslobodení občania z koncentračného tábora v Ebenseene sa vydali smerom na Bratislavu. Cestou domov 21. 5. 1945 v Salzburgu zazreli na Dunaji vlečný čln so vztýčenou československou zástavou. Dostali sme povolenie, aby sme sa nalodili. Na lodi boli Slováci, ktorí sa vracali do vlasti z pracovných táborov. Na lodi sa E. Hlinovský zvital i s Bytčanmi - Jaroslavom Barcalíkom, Jančekom (bývalým príslušníkom žandárskej stanic) a Vladislavom Lubomírom Milanovičom, ktorí sa vracali zo zajateckých táborov.

V pristave v Bratislave E. Hlinovský stretol s Dr. Imrichom Malobickým z Veľkej Bytče a jeho šoféra Bohušom Sakalom a autom sa vydali do Veľkej Bytče. V Piešťanoch došli pohonné hmoty. Odporučenie Americkej armády – podpísané veliteľom okupačnej armády ešte v Ebenseene, v ktorom sa ukladá všetkým spojeneckým armádam, že sú povinní pri návrate domov poskytnúť všeestrannú pomoc - zapôsobilo. Na základe uvedeného na letisku službukanajúci rumunský dôstojník zabezpečil vydanie benzínu.

E. Hlinovskému po návrate do Veľkej Bytče podľa rozhodnutia OSN bol vrátený arizovaný podnik, ktorý v r. 1949 odstúpil Mototechné v Bytči a zriekol sa živnosti. Vstúpil do zamestnania Okresného stavebného komunálu v Bytči, Okresného stavebného podniku, firmy Iskra n.p. Bytča a naposledy bol zamestnaný v Hydrostave.

V spojeneckých ozbrojených silách

Viacerí občania židovského vyznania z Veľkej Bytče sa aktívne zapojili do národnoslobodzovacieho boja ako zahraniční účastníci oslobodzujúcich armád. Spomedzi viacerých pripomeňme si Ivana Schwarza.

Pán Ivan Schvarz v súčasnosti ako 80 ročný podnikateľ v Anglicku spomínal, ako bol v službách Britského kráľovského letectva (RAF) v 2. svetovej vojne.

Poslední dva žijúci RAF zo Slovenska, oboaja bývajú vo Veľkej Británii: Generáli Ivan Schwarz (vľavo) a Mikuláš Grofčík

Otec svojho syna Ivana v dobe pred vypuknutím 2. svetovej vojny posal do Veľkej Británie k študijno – podnikateľským zámerom. Vzápäť vypukla vojna a mladý 16 ročný Ivan Schwarz sa „načierno“ prihlásil do armády prepisáním svojho dátumu narodenia. Zanedlho sa odhalilo, že má menej ako 18 rokov, ale z uniformy ho už nevylieklí. Prešiel vojenským výcvikom v kurzoch pre ovládanie práce s vysielačkou, na obsluhu rádiotelefónu, riadenia auta aj obrneného voza a streľby z rôznych zbraní. Od pozemného vojska prešiel do služieb vojenského letectva s výcvikom v Škótsku.

I. Schwarz prvýkrát vzlietol do bojovej akcie ako šestnásťročný. Bojové letky sa množili. Lietal v 311 bombardovacej československej perute, ktorú ešte v r. 1942 prevelili k britskému veliteľstvu pobrežného letectva, ktorá v čase invázie ochraňovala spojenecké vojská zo vzduchu. Lietali len pári metrov nad hladinou mora, aby ich nezachytili radary a ich úlohou bolo potopíť všetko nepriateľské, čo zbadali na mori. Spomína na svoj kritický a dnes už slávny let, keď v Biskajskom zálive poslali z Liberátora na dno mora nemeckú vojnovú loď MV Alsterufer. Z bombardovacej peruti (Bomber Comando), v ktorej nalietal vyše 200 hodín, ako navigátora prevelili k leteckej ochrane pobrežia (Coastal Commande), kde v záznamoch preukazuje jeho pôsobenie vo vzduchu 1200 hodinami. Nasledovalo sprevádzanie lodných transparentov.

Počas 2. svetovej vojny rodák z Veľkej Bytče I. Schwarz v službách Britského kráľovského letectva má nalietaných štyritisícpäťsto hodín.

Ukončenie druhej svetovej vojny a víťazstvo nad fašizmom

Udalosti druhej polovice 30. rokov minulého storočia s akcentom na Hitlerovu rozpínavosť

V rozpore s Versailleskou zmluvou Nemecko obsadilo demilitarizovanú zónu Porýnia. Získalo tak porúsky priemysel a vytvorilo odrazový mostík k útokom na Francúzsko. Zoči voči tomu vlády Francúzska a Veľkej Británie zvolili politiku ústupčivosti v snahe umožniť hitlerovskému Nemecku „expandovať“ na východ a tým odvrátiť nebezpečenstvo expanzie na západ“. Dokonca lord Halifax pri návštive Berlína v novembri 1937 podľa pisomného záznamu

„Hitlerovi naznačil, že mu Británia nechá voľnú ruku k záležitosťam východnej Európy“.

Politika ústupčivosti priniesla svoje plody pri nemeckom „anšluse“ Rakúska v marci 1930.

Hitlera povzbudilo, keď Chamberlain a Halifax odmietli návrhy ZSSR, ktoré po pripojení Rakúska chcelo rokovať o spoločnej poistke proti nemeckému postupu.

Pripojenie Rakúska k Nemecku odkrylo juh Československa, na ktoré Hitler politicky zaútočil v mene riešenia problému Sudet. Chamberlain nielenže nečcelil Hitlerovým vydieračským požiadavkám „naopak mu aktívne pomáhal vnútiť Československu jeho podmienky“ a rovnako Hitlera povzbudila i pasivita Francúzska.

V čase Mníchova obe západné vlády ignorovali ponuku ZSSR na vzájomné kontakty a spoločné kroky na obranu Československa. Chamberlain pristúpil na Hitlerov nárok poškodzujúci Československo a spolu s Francúzskom súhlasiel, že bude stáť bokom, keď táto nešťastná krajina príde o územie, o zvrchovanosť a stratí možnosť sa brániť. Mníchovská dohoda, či správnejšie diktát, nanútený Československu vojenskými hrozobami, zo stany Nemecka a diplomatickými zo strany Francúzska a Anglicka, Československo vydal napospas hitlerovskému Nemecku.

Mníchov spustil sériu ďalších udalostí. V marci 1939 Nemecko obsadilo Čechy a Moravu a podriadilo si Slovensko, čím zavŕšilo obklúčenie Poľska zboku. Okupáciou Čiech a Moravy získalo muničné fabriky a bohaté armádne vybavenie „Len v ľažkom delostrelectve Nemecko zdvojnásobilo v jednom okamihu svoje bojové prostriedky nehovoriač aj o významných prírodných zdrojoch na území českých krajín a Slovenska“.

Večer 31. augusta 1939 o 22 hodine sa rozhlasový program prerušil historickým mimoriadnym oznamom „Okolo 20 hodiny vysielač Gliwice prepadla skupina poľských povstalcov a prechodne ho obsadila. Poliaci násilne vnikli do vysielacej miestnosti. Podarilo sa im prečítať výzvu v poľskej a čiastočnej v nemeckej reči, no už po niekoľkých minútach votrelcov premohla polícia“.

Citovaná správa bola súčasťou dlho plánovanej akcie, organizovanej Reinhardom Heydrichom. Ten pred strumbanfírerom SS Alfredom Naujocksom otvorené vyhlásil „Pre zahraničnú tlač a nemeckú propagandu je potrebný skutočný dôkaz o poľských prechmatoch“.

Komando SS malo v poľských uniformách predstierať útok na nemecký vysielač a Hitlerovi poskytnúť dôvod na vpád do Poľska. Hitlerov pomocník Heydrich neváhal navliecť väzňov z koncentračného tábora Sachsenhausenu do poľských uniform a na mieste údajného prepadu ich dať postrielať.

Propaganda náležite využila Heydrichovu objednanú provokáciu „Neslýchaný útok bandítov na vysielač Gliwice“ (vtedy Gleiwitz), tak znel titulok vo Völkische Beobachter. Nemecký wehrmacht prekročil hranice Poľska.

Druhá svetová vojna začala bez vyhlásenia 1. septembra 1939 nemeckým vpádom do Poľska a po mesiaci bojov Poľsko kapitulovalo.

Anglicko a Francúzsko vyhlásili Nemecku vojnu 3. septembra.

Začiatkom apríla 1940 Nemci zaútočili na Dánsko a Nórsko, po okupácii mesiac na to porazili Belgicko a Holandsko a vtrhli do Francúzska, ktoré 22. apríla kapitulovalo. V lete a na jeseň 1940 sa odohrala legendárna letecká bitka o Anglicko. V polovici roku 1940 sa postupným prisúvaním nemeckých vojsk preniesli boje na pobrežie severnej Afriky – boje prebiehali so striedaním úspechov v pásme od hraníc Egypta až po Tunis. Ako je známe, ku vpádu hitlerovských vojsk do Sovietskeho zväzu (22. 6. 1941) malo pôvodne dôjsť už v polovici mája. K posunutiu termínu donútilo Nemecko nevyhnutnosť vojensky reagovať na politický prevrat v Juhoslávii. Tiež posun termínu umocnilo „počasie“, ktoré v roku 1941 pracovalo proti invázii na východ (zima trvala dlhšie, väčšina cest bola rozbahnená, rieky vyliate, výdatne pršalo a čím ďalej na východ bola situácia horšia).

Všimnime si preto informačne, aký rozsah dosiahol svetový konflikt zvlášť na najdôležitejšom, t.j. európskom bojisku, kde sa predovšetkým rozhodovalo o budúcnosti Československa.

Šesť rokov druhej svetovej vojny predstavuje súhrnné činnosť 1 700 miliónov ľudí (t.j. 80 % všetkého ľudstva), ktorí sa podieľali na vojne ako v oblasti vojenskej a politickej, tak v oblasti ekonomickej a pri preprave vojnového materiálu na fronty. Zámery ľudstva pre potreby svetového konfliktu znamenalo, že 61 štátov zúčastnených vo vojne povolalo do vojenskej služby celkom 110 miliónov mužov a žien, ktorí na ploche 22 miliónov štvorcových kilometrov a na území štyridsiatich rôznych štátov uskutočňovali vzdušné a pozemné operácie, ktoré mali v druhej svetovej vojne najväčší význam.

Niekol'ko štatistických údajov z 2. svetovej vojny

Tabuľka porovnania početného stavu armády v 2. svetovej vojne v období 1944 – 1945

štáty	Zač. r. 1944	Polov. r. 1944	Zač. r. 1945
Nemecko	9 100 000	9 100 000	7 476 000
Talianko a iní spojenci	706 000		
Sovietsky zväz	6 736 000	6 939 000	7 109 000
USA	1 760 000	1 770 000	2 829 000
Veľká Británia		895 000	1 095 000
Francúzsko		200 000	200 000

Čo do náročnosti nemožno podceňovať bojové úsilie príslušníkov, vojakov z ďalších štátov ako z Československa, Poľska a iných, ktorí svojou obetavosťou a svojimi životmi sa zaslúžili o dosiahnutie obratu vo vývoji druhej svetovej vojny a pričinili sa o víťazstvo a porážku nemeckého fašizmu.

Tabuľka rozmiestnenia nemeckých síl v r. 1944 – 1945

V priestore	Zač. r. 1944	Polov. r. 1944	Zač. r. 1945
Nemecké pojazdné sily – bojujúce divízie celkom	318	326,5	314,5
Z toho na východnej fronte - divízie	201 (63,3%)	181,5 (55,6%)	179 (57%)
Na iných frontoch (Francúzsko – Taliansko)	19,5 (6,1%)	81,5 (25%)	119 (37,8%)
V okupovaných územiach a v Nemecku	97,5 (30,6%)	63,5 (19,4%)	16,5 (5,2%)

Vojnový požiar rozpútaný fašistickým Nemeckom prerastený do druhej svetovej vojny sa datuje na 22. júna 1941

Straty Sovietskej armády v bojoch za oslobodenie Československa

obdobie	front	padlých	ranených
1944			
september – október	1. a 4. ukrajinský	21 000	89 000
november - december	2. a 4. ukrajinský	15 000	57 000
1945			
január – február	2. a 4. ukrajinský	16 000	50 000
marec – apríl	2. a 4. ukrajinský	38 400	140 000
máj	1. 2. a 4. ukrajinský	8 000	28 000
Spolu		98 400	364 000

Poznámka: súhrnný počet padlých sa zvýšil na 140 000 z toho dôvodu, že časť ranených podľahla svojim zraneniam. V septembri a októbri 1944, t.j. v priebehu Karpatskodukelskej operácie, činili straty 1. ukrajinského frontu 11 500 padlých a 47 200 zranených.

Straty 1. čs. armádneho zboru za bojov na území Československa

obdobie	padlých	ranených
1944		
september – október	844	4 068
november - december	120	490
1945		
január – február	209	777
marec – apríl	774	3 730
Spolu	1 947	9 057

Ostatné strany za bojov na osloboodenie Československa

Oslobodzujúca armáda	padlých	ranených
Rumunská armáda		
december 1944 až máj 1945	55 000	
Poľská armáda, máj 1945	300	902
Spolu	55 300	902

Prehľad sovietskych ozbrojených síl v rokoch 1944 – 1945

	K 1. 6. 1944	Zač. r. 1945
Strelecké divízie	476	488
Tankové zby	37	35
Samostatné tankové brigády	37	29
Delostrelecké a minometné brigády	83	94
Samostatné delostrelecké a minometné brigády	93	139
Letecké divízie	153	155
Kanóny a minomety	97 050	115 000
Tanky a samohybné delá	9 985	15 100
Bojové lietadlá	14 787	15 815
Spolu vojenských osôb	6 939 000	7 109 000

Národné oslobodzovacie sily v rokoch 1944 - 1945

Belgicko	150 000	Talianko	250 000
Dánsko	65 000	Juhoslávia	400 000
Francúzsko	500 000	Grécko	100 000

Prehľad vojsk západných spojencov v rokoch 1944 – 1945

	Polovica r. 1944	Zač. roku 1945
Expedičná armáda na britských ostrovoch k 6. 6. 1944	37 divízií 12 brigád + 2 divízie francu a pol. 11 000 lietadiel boj. 2 300 dopravných lietadiel 2 600 klzákov 6 000 námorných plavidiel všetkých typov t.j. 2 876 439 vojakov	87 divízií (západná fronta) 6 500 tankov 10 000 lietadiel
Angloamerické vojská v Taliansku a v Stredomorí	19 divízií 4 000 lietadiel 3 000 námorných plavidiel všetkého druhu	29 divízií 9 brigád 5 000 lietadiel

Straty a škody v druhej svetovej vojne

štát	Straty na ľud'och		spolu	Hodnota materiál. Škôd (v mil. \$)
	civilné	vojenské		
ZSSR			20 000 000	128 000
Poľsko	4 600 000	200 000	4 800 000	20 000
Juhoslávia	1 400 000	300 000	1 700 000	10 497
Československo	340 000	20 000	360 000	4 202
Francúzsko	400 000	250 000	650 000	21 504
Anglicko	100 000	375 000	475 000	6 872
Belgicko	76 000	12 000	88 000	
Nórsko	4 000	6 000	10 000	
Holandsko	198 000	12 000	210 000	
Grécko	140 000	20 000	160 000	
Nemecko	4 500 000	4 000 000	8 500 000	48 000
Taliansko	80 000	330 000	410 000	2 900
Maďarsko	280 000	140 000	420 000	4 300
Rumunsko	260 000	200 000	460 000	
Fínsko	2 000	82 000	84 000	
Bulharsko	5 000	15 000	20 000	420
Čína			10 000 000	
USA			1 076 000	

Bez týchto obeti, bez heroického úsilia, nebolo by dosiahnuté víťazstvo nad fašizmom a nebola by osloboodená naša vlast'. Odkaz víťazstva nad fašizmom a nášho oslobodenia zostáva platným i dnes k príležitosti 60. výročia víťazstva a porážky fašizmu.

Deň víťazstva nad fašizmom

Bezpodmienečná kapitulácia, ktorú dňa 8. mája 1945 podpísali zástupcovia nemeckého hlavného velenia (OKW) v sídle predstaviteľa Sovietskej armády maršal G. K. Žukova, ukončila druhú svetovú vojnu na európskych frontoch. Týmto aktom boli tiež zmarené zúfalé pokusy predstaviteľov nacistického Nemecka vraziť v poslednej fáze vojny klin medzi hlavných predstaviteľov protihitlerovskej koalície tým, že by nemecká armáda zložila svoje zbrane iba na západnom fronte a pokračovala v boji proti Sovietskej armáde. Podpisy predstaviteľov nemeckého hlavného velenia, maršala Keitela, admirála Friedeburga a generála letectva Stumpffa, rovnako ako na druhej strane podpis maršala Sovietskeho zväzu G. K. Žukova a britského maršala Teddera, zaručovali, že o 00,01 hod. 9. mája 1945 zastavia všetky pozemné, námorné a letecké sily wehrmachtu palbu a zložia svoje zbrane na týchto frontových úsekokach, kde sa budú v tej dobe práve nachádzať. Prítomnosť ďalších svedkov pri tomto historickom akte, ako zástupcov národov združených v protihitlerovskej koalícii, francúzskeho generála de Lettre de Tassigny a generála amerického letectva Spaatze, mala zaistovať všeobecnú nadváznosť bezpodmienečnej kapitulácie Nemecka.

Podpisu bezpodmienečnej kapitulácie v berlínskom Karlshorstu predchádzalo niekoľkodenné rokovanie v sídle spojeneckého vrchného veliteľa generála Eishowera v Remeši. Už tu o 02,41 hod. dňa 7. mája podpísal po prvýkrát uvedené podmienky generál Jodl, zastupujúci Hitlerovho nástupcu admirála Dönitra. Znovupodpísanie podmienok v Berlíne, v sídle predstaviteľa Sovietskej armády, dokumentuje, že rozhodujúci význam Sovietskeho zväzu pri porážke hitlerovského Nemecka museli chtiac – nechtiac uznáť najvyšší predstaviteľia všetkých nemeckých ozbrojených zložiek. Tento fakt dokumentuje tiež, že rozhodujúcu úlohu Sovietskeho zväzu a jeho armády v druhej svetovej vojne nemohli zakryť ani predstavitelia vtedy spojeneckých západných veľmoci.

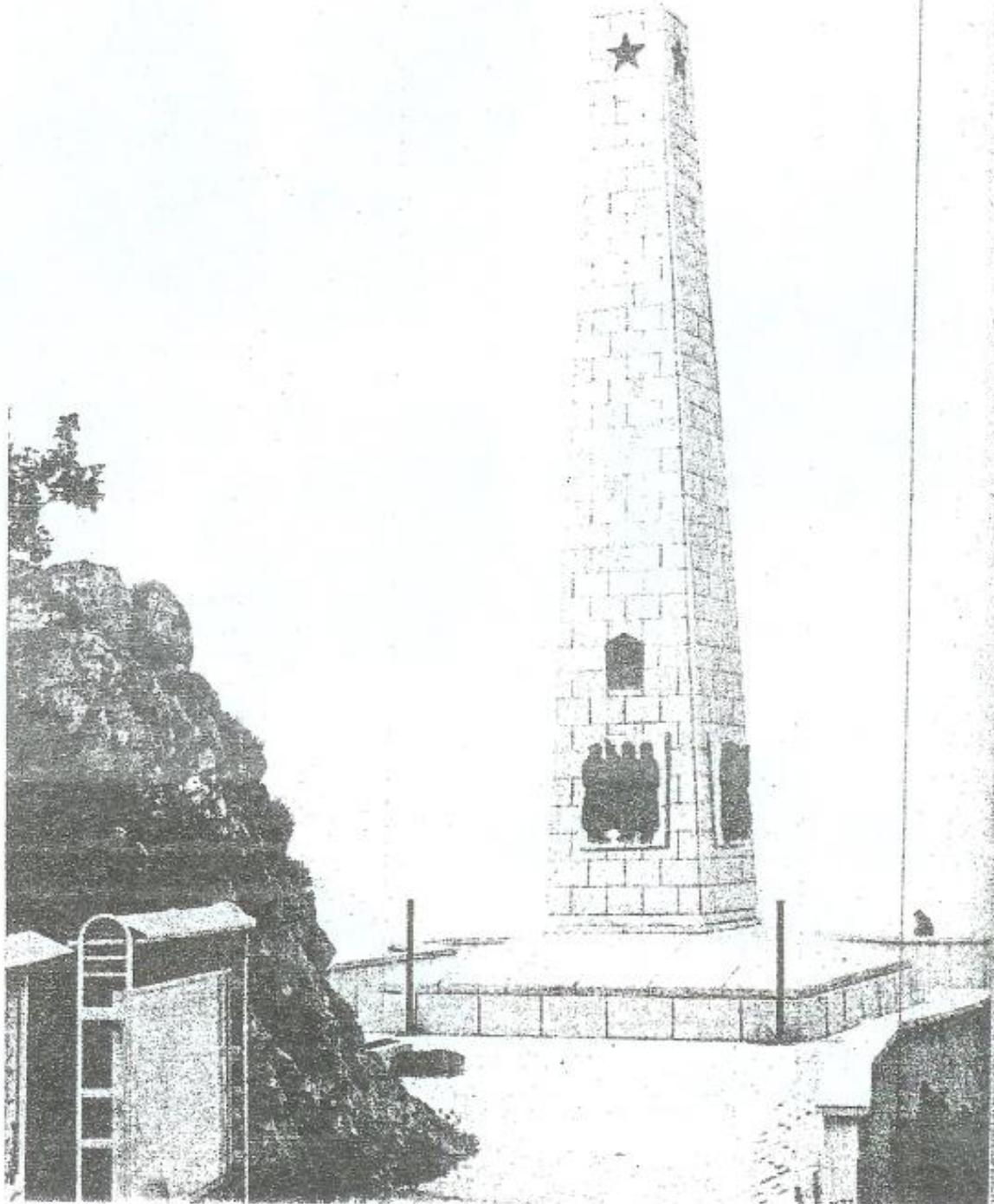
Použitá literatúra:

- Badík M. - Protifašistický odboj a národnno – oslobodzovacie hnutie v Bytči a jej okolí v rokoch 1938 až 1945 – monografia, rukopis r. 1970
- Badík M. - Som hrdý na mesto, v ktorom žijem – Bytču – príloha novín Bytčiansky obzor, r. 1976
- Badík M. - Spomienky na protifašistický odboj Elemíra Hlinovského nar. 29. januára 1906 vo Veľkej Bytči, r. 1976
- Badík M. - súkromný archív
- Gajdoš M. - Holocaust a Slovensko – Seminár s medzinárodnou účasťou, vyd. Múzeum SNP Banská Bystrica 24. – 26. septembra 1966
- Gondžár L. - Kronika nášho spoločného života, Bytča
- Halaj D. - Priebeh oslobodzovacích bojov v priestore Malej Fatri a Žiliny v aprili 1945, vydal Dom kultúry Žilina, r. 1970
- Halaj D. - Oslobodenie Žiliny v roku 1945 in Žilina dejiny a prítomnosť, vyd. Osveta Martin r. 1975
- Halaj D. - Protifašistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1945, vyd. Osveta Martin, 1980
- Hanúsek O. - Pauliak E. – Postup oslobodzovania Slovenska Sovietskou armádou v rokoch 1944 – 1945 in Protifašistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1945, vyd. Osveta Martin, r. 1980
- Bystrický V. - Z bojov o oslobodenie Žiliny in Žilina v minulosti a dnes – Stredoslovenské vydavateľstvo, r. 1963
- Jancura V. - Pri vylodení v Normandii boli aj Slováci in Pravda z 3. júna 2004
- Kamenec I. - Vznik a vývoj židovských pracovných táborov a stredísk na Slovensku v rokoch 1942 – 1944 in Nové obzory 8. vyd. Východoslovenské vydavateľstvo Košice, r. 1966
- Katolícke noviny č. 46 z 13. 11. 2005
- Knopp Q. - SS Varovanie dejín, vyd. IKAR Bratislava, r. 2004
- Kol. autorov - Slovenské národné povstanie – Nemci na Slovensku – Dokumenty, Eicka Bratislava, r. 1970
- Kol. autorov - Osviečim – Gitlerovskij lager massovogo uničtoženija, vdy. in expres Waršava, r. 1978
- Kvasnička B. - Zbytočná vojna a jej aktuálny odkaz, SLOVO spoločensko – politický týždenník č. 21, r. 2005

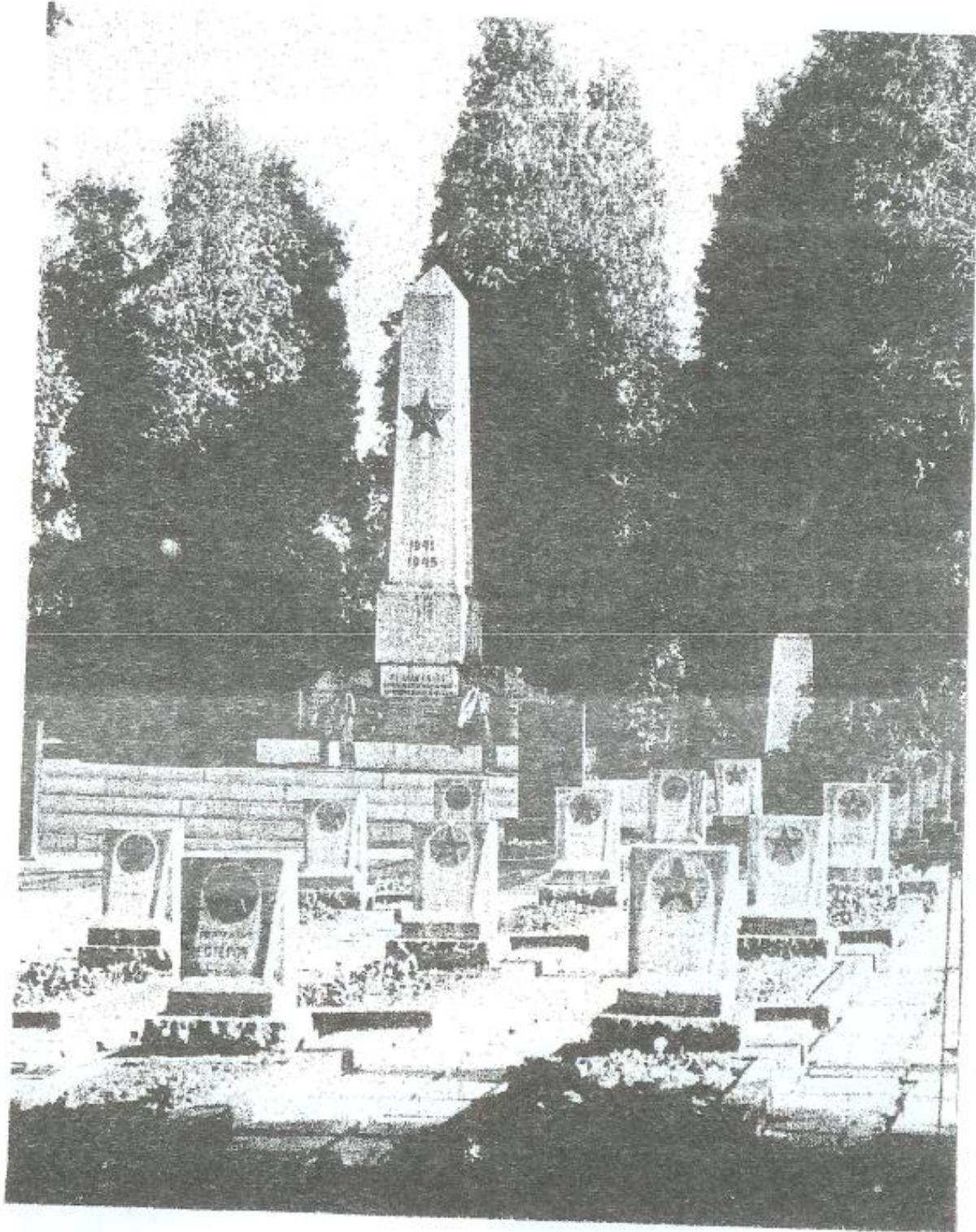
- Kronika obce Predmier
- Liddel B. H. – Harta – Dějiny druhé světové války
- Lipscher L. - Ľudácka autonómia – ilúzie a skutočnosť, vyd. SVPL Bratislava, r. 1957
- Macík C. - Boje československých, sovietských a rumunských vojsk o Malú Fatru v apríli 1945 – Nekoridovaný záznam prednášky na seminári v B. Bystrici 3. – 4. 3. 1970, vyd. ČSA Ústřední vědeckometodická rada vojenství, Praha, r. 1970
- Nečas C. - Pracovný útvar v Ilave roku 1943 in Vlastivedný zborník XIII. Považského múzea Žilina, vyd. Osveta Martin, r. 1978
- Nesvadba F. - rozhodující úloha Sovětského svazu a jeho rudé armády v boji proti fašizmu za druhé světové války – nekoridovaný záznam z prednášky na seminári v kult. Dome Solenice 13. 1. 1970, vyd. Česká socialistická akademie Ústřední vědeckometodické rady vojenství, Praha, r. 1970
- Ressel A. Šestnástimi krajinami za slobodu, vyd. Edícia Memoáre, vyd. Pravda Bratislava, r. 1978
- Richter K. a kol. – Podiel 1. čs. armádneho zboru v ZSSR na oslobodzovaní Československa Červenou armádou, vyd. HPS ČSLA, vyd. Magnet Praha, r. 1974
- SME z 12. 3. 2005 – Politický testament Jána Pavla II. svetu
- Stanek I. - Zrada a pád, vyd. SNPL Praha, r. 1958
- Steiner B. a kol. - Tragédia slovenských Židov – dokumenty a fotografie, vyd. Dokumentačná akcia pri Ústrednom zväze židovských náboženských obcí na Slovensku, Bratislava, r. 1949
- Svoboda L. - Z Buzulku do Prahy, vyd. Obzor, Bratislava, r. 1980
- Škarba V. - Postup Sovietskej armády pri oslobodzovaní Československa, vyd. Obzor, Bratislava r. 1974
- Varoš M. - Putovanie za krajanmi, vy. A.s. Euroskop Bratislava, r. 1997
- Vitko P. - Bombardér a bizmismen z Bytče, Žilinský večerník, č. 3. z 13. 1. 2004

Obsah:

Šesťdesiate výročia (roky 1945 – 2005)	3
Oslobodenie mesta a obcí okresu Veľká Bytča	4
Organizačné začlenenie oslobodzovacích armád ku vzťahu na región Bytčianska	4
Bojovou cestou k oslobodeniu mesta a obcí okresu Veľká Bytča	5
Ostravská operácia a oslobodenie územia na Slovensku po Malú Fatri	5
Boj o Malú Fatrú bol bojom o oslobodenie okresných miest a obcí Žiliny, Veľkej Bytče, Považskej Bystrici a vstupu cez Javrovníky na Moravu	6
Oslobodenie Žiliny a ďalší smer prenasledovania nepriateľa	9
Výstavba nemeckého obranného postavenia s akcentom na Bytčiansko (roky 1944 – 1945).....	11
Ako bol priestor Veľkej Bytče opevnený	14
Symptóny blížiaceho sa frontu.....	14
Oslobodenie obcí a mesta okresu Veľká Bytča.....	16
Posolstvo pápeža Jána Pavla II. ku vzťahu na holokaust.....	24
Dopady holokaustu na región bytčianska	26
Tragédia Židov z bytčianskeho regiónu	32
Deportácia do koncentračných táborov	33
Menoslov spoluobčanov – Židov z obcí a mesta okresu Veľká Bytča – ktorí v koncentračných táboroch neprežili.....	35
Záchrancovia životov.....	41
Prvá domová prehliadka	44
Spomienky na Elemíra Hlinovského z Bytče	49
V spojeneckých ozbrojených silách	54
Ukončenie druhej svetovej vojny a víťazstvo nad fašizmom	55
Udalosti druhej polovice 30. rokov minulého storočia s akcentom na Hitlerovu rozpínavosť	55
Niekol'ko štatistických údajov z 2. svetovej vojny.....	57
Deň víťazstva nad fašizmom	61
Použitá literatúra:	62

Pamätník na vrchu Polom padlým vojakom I. čs. armádneho zboru v ZSSR počas oslobodenia

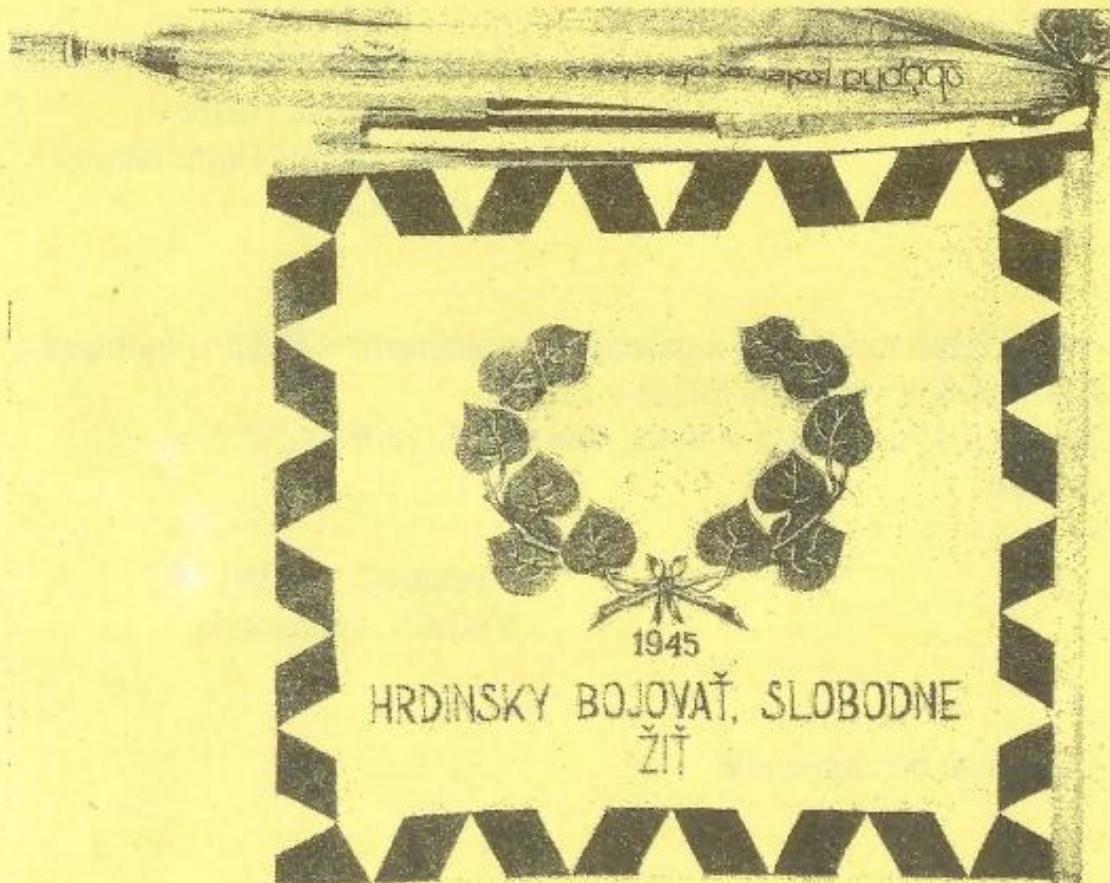

Cintorín a pomník padlých vojakov Sovietskej armády
na Bôriku – Žilina

Zástava 4. čs. samostatnej brigády — lice

Zástava 4. čs. samostatnej brigády — rub

POHLÁDY

**Vlastivedný spravodajca
Klub muzeálnej a galérijnej
Spoločnosti v Bytči**

Autorsky a redakčne spracovali:

© Mgr. Milan Badík

Mgr. Ľubica Hanuliaková

Jozef Litera

Vydał Klub muzeálnej a galérijnej spoločnosti v Bytči v spolupráci
s Oblastným výborom SZPB v Žiline

Povolil Okresný úrad v Bytči, dňa 12. 12. 2000 pod číslom OÚ
3/2000

Vydanie I., náklad 500

Vytlačil: sponzorský

Vytlačené bez apretácie